

MÉG JELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... > 10.—

Negyedévre ... > 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Rökk Szilárd-utca 18. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza

— Budapest, márczius hó 26. —

Április elsejével kezdődik az új évnegyed.

Azon tisztelt előfizetőinket, kiknek előfizetése márczius végével lejár, tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket hova előbb megújítani sziveskedjenek.

Előfizetési feltételek: Egész évre 20 kor. Félévre 10 kor. Negyedévre 5 kor. Mutatványszámok ingyen.

A HÉT kiadóhivatala,

VIII. ker., Rökk Szilárd-utca 18. szám.

Krónika.

Glosszák a hétről.

— márcz. 24.

A konfliktus ime megvan és abszolutizmusról beszélnek. Most már mindegy, hogy kinek van igaza, kinek nyugodt a lelkiismerete, most már csak arról van szó, hogy ki az erősebb. És sajnos: már most is látni a döntést. Jogaiban a nemzet az erősebb, hatalomban a dinasztia, igazság pedig egyik félen sincsen, mert a rideg jognak szervetlen fölvetése a sima érvényesítés biztosítékai nélkül, éppoly vétek a nemzet érdeke ellen, mint jogainak megsértése.

Analogia a mai helyzetre a történelemben nincsen. Sokat beszélnek ugyan a dinasztia és Ausztria állandó agyarkodásáról Magyarország ellen, de azt ugyan nem mondhatja most senki, hogy a dinasztia vagy Ausztria most beolvasztani akarná Magyarországot. Ha valaha, úgy most igazán örülne mindakettő, ha államjogai problémáival nem kellene bajlódniok. Aztán az osztrák kajánság és a dinasztikus törekvések eddigelé mindig kezdeményezőleg léptek fel, megszegték ígéretüket, konfiskáltak jogokat, visszafejlesztettek meglevő állapotokat. Most csak egy novumot utasítanak vissza, ezt nem elvileg, hanem gyakorlati okokból, a még nagyobb veszedelemtől tartva. Tehát merő opportunusból s nem terjeszkedés végett. A nemzeti előnyomulás ellen van koalíztikus ellentállás s nem az összmonarchia kedvéért támadás a nemzet ellen. Ezuttal igazán a nemzet kezdte, nem ugyan a választáson, melynek még defenzív jellege volt, hanem a koalíziós politikában.

Hogy mi kára lett volna az országnak abból, ha a koalíció kormányt alakít, igazán nem vagyok képes megérteni. Hogy mi szolgálatot tesz a koalíció az országnak azzal, hogy a magyar vezényszóval, melyet megtagadnak, föláldozza mindazt is, aminek akadálya nincs és amire az

országnak sokkal égetőbb szüksége van, mint a kommandóra, szintén nem látom. Kossuth Ferencz mondása, szerint nem elvük a minden vagy semmi, de taktikájuk mégis ezt a mottót választotta. Annyira minden vagy semmi az, hogy a maguk kormányra jutásával együtt föláldozzák egyáltalán a magyar felelős kormány intézményét, ha csak a kommandót meg nem kapják.

Hatalmi harcz ez, lehet, hogy megkapják s akkor lesz minden. De ha nem, akkor vállalhatják-e a felelőséget a semmiért, amely eredményül marad?

*

Óriási baj, hogy ahelyett, hogy a koalíció akceptálná a korona gyakorlati szempontjait, a korona belement a koalíció jogi okoskodásaiba s az egyik elvont álláspont ellenében megkomponálta a másik elvont álláspontot. A koalíció törvényre és jogra hivatkozik és semmi köze a konzekvenciákhoz. Ha baj lesz, mi közünk hozzá? S im a király is kitalálta a maga törvényre és jogra hivatkozó ellenigazát a kiegyezésre vonatkozó elméletével. Azt mondja, hogy a megértés és kibékülés a Deák Ferencz proposíciói alapján történt meg s így a király csak arra az alkotmányra tette le esküjét, melyet 1867-ben csináltak s melyet most kiforgatnak akkori mivoltából. A koalíció az akkori szerződést szegi meg követeléseivel, mért ragaszkodnék akkor a király a szerződéshez?

Hamis álláspont, de ugys hiábavaló a vitatkozás. Igaz, a hatvanhetes megegyezés alapján történt a kibékülés, de ugyancsak a megegyezés alapján történt a koronázás is. Ha tehát állna, hogy az egyoldalulag megszegett szerződés a másik félre sem kötelező többé, akkor ennek értelme nemcsak a királyi eskü, hanem a koronázásnak is a semmissége. Az egész konzekvencia levonása helyt adna e felfogásnak, isten mentsen, hogy valaki ezt kívánná, inkább óhajtandóbb, hogy ez az egész elmélet esküről, kiegyezésről szűnjék meg.

Annyit azonban mégis elárul, hogy a dinasztia nem rossz tanácsadóktól félrevezetve, hanem öntudatos elhatározásból, hogy még nagyobb bajoknak elejét vegye, kész belemenni a legvégsőbb ellentállásba a koalíziós követelések ellen s így az abszolutizmus sem pusztán falrafestett árnyék. Az a kormány, melynek megalakításán most fáradoznak, még nem az abszolutizmusé, az majd csak azután fog következni, ha ez sem boldogult. Szomorú egység fűzi majd akkor össze a nemzetet, a párt- és egyéni ellentétek megszűnnek s a legmérsékeltebb s a legradikálisabb irányzat egyaránt a nemzeti jogok mellett és az abszolutizmus ellen fog sorakozni. Szó sincs róla, a nemzet győzni

fog alkotmánya védelmében, de sulyos ára lesz — megint évtizedekkel maradunk el a kenyérszerzés művészetében és tudományában és megint költséges csodákat kell művelnünk, hogy a mellőlünk elszaladt Európát meglepő gyorsan utolérjük ismét, ahogy ezt egyszer már megtettük, hogy mindenki látta a csodát, csupán magunk éreztük, hogy csak szemfényvesztés.

*

Annak a felelőtlenül felelős kormánynak, melynek se többsége és voltaképpen kisebbsége se lesz, nagyon sulyos lesz a helyzete, akár Burián, akár Szögyényi-Marich lesz is a feje. Az ex-lex ugyanis ezuttal már nem ex-lex, mint eddig volt, hanem contra legem. Az ex-lexnek alkata és erkölcsi alapja eddigelé az volt, hogy a törvényhozás többségében megvolt az indemnity megszavazásának az akarata s ebben csak az obstrukció, mint fizikai ellenállás akadályozta meg. Az ex-lex voltaképpen egy meg nem hozott törvény végrehajtása volt, mely azonban bizvást olybá volt vehető, mintha már meghozták volna.

De amilyen világos volt eddig, hogy a többség megszavazta volna az indemnítást, ha sor kerülhetett volna rá, épp oly bizonyos, hogy a többség most megtagadná. Az új kormány tehát olyan intézkedéseket foganatosít, mikről tudja, hogy a többség megtagadja az alkotmányos hozzájárulást. Közjogilag is más az ex-lex, hanem de facto ugyancsak veszedelmes az új kormánynak, mert újabb kázust teremt s kockázatot vállal egy kisebbséggel a háta mögött, mely éppenséggel nem fődözheti az alkotmányos következmények ellen. Mindenesetre bátor embernek kell jönnie, önzetlen embernek, akire ha rásütik is a hazaárulás bélyegét, tiszteletet érdemel éppen a bátorságánál fogva.

—x.

Vén apó.

Eljőhet még, itt lesz az idő:
Térdem inog, kezem reszkető,
A hajam meg fehér, mint a hó,
Lesz belőlem fázós, vén apó.

Üldögelek kint a fa alatt,
Emlegetem az elmúltakat.
Már a „lesz“-re nem is gondolok,
Mindig csak a „volt“-nál maradok.

Kerekedik hűvös esti szél,
Vén apóka már bent üldögél.
Ott is egyre csak azt hallhatod:
Óh ti régi, régi szép napok!

Hej, pedig most mennyi a bajom!
Csüggedek, ha el-elgondolom.
Keresem, de rá nem akadok:
Hol vagytok ti híres, szép napok!

Szombatos Géza.

Országuton.

Irta: GOZSDU ELEK.

A deliblái homoksivatag ákáczlombos meredek lejtője alatt fekszik Alibunár, ahol én a fényes nyár napjaiból néhányat áthenyéltem. Kellemes volt látni, hogy ebben a félreeső faluban az emberek semmiben sem sietnek. Csendben, zaj és tülekedés nélkül járkák az ős erőkben gazdag, feketén fényes földet, amely valamikor egy rengeteg mocsárnak volt a feneke és fortélylyal, ravaszsággal nem kényszerítik eredményekben gazdagabb munkára. És ez a föld annyit terem, amennyi neki épen tetszik. A gazt se irtják; és bizony a vetések tele vannak pirosan virító pipacscsal, sötétkék buzavirággal, haragos zöldlevelű nád-ragulyabokrokkal, melyeknek lecsüngő virágai a fehér lilomokra emlékeztetnek. Az életfentartó buza és a gyilkos belladonna gyökerei egymás mellett szívják az élet és a halál erősségeit. De ezeket az embereket az életnek és a halálnak ez a közelálló képe nem zavarja.

Nem mérlegelik, hogy a gaz hány talpalatnyi földet foglal el tőlük, hanem engedékeny türelemmel szemlélik, hogy a nem vetett magot milyen pompára nevelte a bőkezű föld.

Azt hiszem, hogy meghökkennének, ha valami érthetetlen csoda folytán a kéken és vörösen virágzó tuskék, a tarlókat elborító fehér méhvirágok, az össze-vissza kuszó szederindák, a haragos csalán csapatok egyszerre eltűnnének a mezőkről. Ugy látszik, hogy ennek a sok mindenfélre gaznak a virág-pompája a fényűzésükhöz tartozik; és valójában úgy áll a dolog, hogy nem egészen bizonyos, vajjon a legbüszkébb virág, a haarlemi tulipán, az összes üvegházi csodákkal együtt, nagyobb örömet szerezhet-e a léleknek, mint ezeknek a különféle gazoknak a virág-szépsége.

A falu közepén fekszik a hatalmas platánokkal szegélyezett park. Ezt a parkot sok évvel ezelőtt, a saját kezeivel egy patikás ember ültette, amint mondták — unalmában. Én azt hiszem, hogy ez a patikás egy apostolt hordott a lelkében, és ez a park volt az ő cselekedete. De a lakosság nem értette meg az ő beszélő munkáját és úgy viselkedett, mintha nem venné észre. Mindössze ríktó színekbe öltözött asszonyok, leányok jártak a park egyik sarkában szökő ártézi forráshoz, kristálytisztá vizért.

A forrás hatalmas vizsugárral szökött és a földbe vajt durva vágású mészkövekkel kirakott medenczébe a hegyi patakhoz hasonló módon sekély tavacsát alkotott, amelyből egy vékony, füves árok vezette a szép vizet valahová, messze ki, a legelő felé, ahol azután elveszett.

Reggel hét óra után már senki sem jött vizért és aztán délig a parkban és a lejtő oldalát elborító fák között lakó madarak szálíngóztak oda fürödni.

A forrás mögött volt egy árnyékos pad. Ezen a padon szoktam én a reggeli cserkészés után pihenni. Kellemes kilátás nyílt innen az alig használt tiszta országútra, melynek fehér és kékre festett kilométerfája harminczhatot mutatott.

Egy különös emberrel ismerkedtem meg e helyen.

A juniusi napfény tengerében fürdött az egész falu. A fény ragyogásra ébresztette a színeket és testetlen pompájával elárasztotta a fákat, virágokat. A csendet csak egy kakuk zavarta meg, amint a lejtő fái között melancholikusan hangján szólott. A lombos erdő felett mintha aranyból való labda lenne, dobta magát egyik fáról a másikra egy-egy sárgarigó. A meleg és a fény hatása alatt a patikás ember halványsárga nagy rózsáiból erős, kellemes illat áradt.

Az országútról letérve, gyors léptekkel közeledett

egy meztlábás vándorló legény. Ledobta görcsös somfabotját, azután a batyuját és térdig felgyűrve sárga nadrágját, beleállott a hűvös medenczébe. Egy pár pillanatig mohó szemekkel nézte a kiömlő sugarat, levette a kalapját és felfogta bele a gyöngyöző, ragyogó, hűvös vizet és láttam, amint szomjasan iszik és iszik és iszik.

Mikor jóllakott, kezével megtörülte vizes száját, bajuszát és megmosta a kezét.

— Jó reggelt, barátom! Hová utazik? — kérdeztem.

Felém fordult, pár pillanatig rám nézett és csak annyit mondott:

— Fehértemplomra! — és mint akit valami nagy élvezetben megzavartak, kedvtelenül kilépett a vízből, kibontotta a batyuját és egy vékony kis vörös zsebkendőbe törülte a kezét.

Mialatt ezt tette, észrevettem, hogy a haja gondosan van megfésülve. A batyujából egy tenyérnyi pléhrámába foglalt tükrör került a före.

— Reggelizett már?

— Igen. A huszas kilométer oszlopnál.

— Ugy látom, hogy már ismerte ezt a forrást, mert egyenesen ráment!

— Ismertem. Hat évvel ezelőtt ittam belőle először. Igen jó víz! Pompás víz! Tegnap dél óta nem ittam egy cseppet sem, csakhogy jóllakhassak ebből a vízből!

— Önnek nagyon erős lehet az akarata! Aki akarni tud, az erős ember!

Egy ideig rámnézett és nyilván azon gondolkodott, hogy feleljen-e. A bizalmát akartam megnyerni és folytattam:

— Hát igen! Az akaraton fordul meg minden. Ez a sors. Ugy látom, hogy most pihenni akar és ezért engedje meg, hogy egy szivarral megkínáljam.

Amint a szivartárczát feléje nyújtottam, könnyedén meghajította magát és biztos fogással kivett belőle egyet.

— Köszönöm! — mondta halkan és türelmetlenül várta a nadrágján meggyújtott kénes gyufa föllángolását.

— Izlik?

— Igen. Ezek jó, illatos szivarok!

— Hát ismeri őket?

Rám nézett egy kis ideig, aztán hirtelen mondta:

— Igen. Ez egy könnyű Bock! — és elvörösödött.

— Nem is kellett volna kérdeznem, hiszen első pillanatra látnom kellett, hogy ön uri származású és intelligens. Ön fáradt, tessék, üljön ide mellém!

Könnyedén megemelte vizes kalapját és halkan bemutatatta magát:

— A nevem Pudzikovszky Tádé! — és mellém ült.

— Tehát lengyel?

— Igen. A nagyapám lengyel menekült volt. Én itt születtem.

— Itt is nevelkedett?

— Részben itt, részben a Theresiánumban és Wiener-Neustadtban.

— Az akadémián?

— Igen. Ingyenes helyeken neveltek. Aztán ulánus lettem.

Amig így ezeket a rövid feleleteket adta, a szivar élvezetében volt elmerülve. Nagy gyönyörűséggel nyelte a füstöt és nézte és ismét nézte a szivart. Az illatos füst egészen elfoglalta és szavainak szintelen hangsúlyozása és az egyenlő ritmus, melylyel beszélt, elárulta, hogy most csak a szivar érdekli, alig gondolkodik, a fizikai gyönyörűség erőt vett rajta.

— És miért köszönt le?

— Nem köszöntem le. Kiszolgáltam. Kinoztam és kinoztak. Megutáltam az erőszakot. Nem engedelmeskedtem. Aztán üldöztek. Aztán lefokoztak. Aztán lovat tisztítottam. Istállóstrázsa lettem. Áthelyeztek a gyalogság-

hoz. Kutyát mostam. Végigcsináltam minden megaláztatást, amivel az erősek a gyöngébbeket bántani, sérteni tudják. Azt mondták, megtörnek, mint a makacs lovat. Nem birtak. Rövidre vasalva, panasz nélkül, feküdtem a meztelen tölgyfa priccsen. És jajszó nélkül ájultam el, mikor a forró napra kikötöttek és szürke legyek szurták az arczomat, nyakamat, szívták a véretem. Ezekkel a dolgokkal tartoztam az ingyenes helyeknek.

— Miért nem alkalmazkodott egy-két évig?

— Nem birtam gép lenni, mert gondolkodom és érzek, látok és hallok. Nem birtam engedelmeskedni! Nekik igazuk volt, mert a törvényekbe leszűrt erőszak nélkül az emberben lakozó, megfélemezett farkas szabaddá válik és a körmeivel tép és a fogaival marcangol. Ez a kiméletlen erőszak mivel az azt a csodát, hogy az emberek egymást nem a körmeikkel és a fogaikkal, hanem az eszüikkel falják föl. A vér szagától, a műveltség magasabb foku izgatottságában élő ember undorodik. Az ész öklóját, az állam jól fegyelmezett katonákkal, tisztviselőkkel és tanítókkal őriztetik. Az embert nem a hajlandósága, hanem a földi mindenható, az állam kényszerítette és kényszeríti ma is a kulturára és ezt a munkát részint nádpálczával, részint a szuggesztió hatalmával végeztetik.

Elhallgatott és eldobta a félig leégett, félig össze-rágott szivart. Aztán halkan mondta:

— Kérem, adjon még egyet. Nagyon füst-éhes vagyok. Miért is kínált meg ezzel a szivarral!

Adtam neki. A szemei ragyogtak, mikor újra rágyújtott és falánkan szívta és fujta a halványkék, szagos füstöt.

— És mi történt önnel azután?

— Semmi különös. Kiszolgáltam, azaz kiszabadultam a várfogságból, ahol egy nazarénus rabtársam megismertetett a nagy igazságok és a nagy hazugságok híres könyvével, a bibliával. És meg is szerettem ezt a csodakönyvet. Elégedetté tett. A fentartó erő börtönében három évig tollat fosztottam és összeállított löszört csipkedtem széjjel; de más módon nem bántott senki. Jól tartott madárnak éreztem magam, akinek meg vannak kötve a szárnyai. És mikor kiszabadultam, sirtam; valami különös meghatottság nyomta a szívemet, alig tudtam lélegzetet venni. Szerettem volna megölelni a földet, az eget; szemem az édes, szabad messzeségek nézésébe merült. Az ismeretlen távolságok hívtak és szemeim sóvárgó vágygyl kísérték a szép fehér felhők uszó, nesztelen vonulását. Régi jó barátaim a fák, füvek, virágok vidáman köszöntöttek engem és nyájasan beszéltek hozzám. A fénynyel telített üde levegő átjárta ruháimat, megérintette a testemet és mintha láthatatlan, gyöngéd ujjai lettek volna, czírogatta az arczomat. Éreztem, hogy a levegő és a fény jók és hogy testvérek és hogy szent mind a kettő. Kifáradtam. A város mellett fekvő liget szélén lefeküdtem a gyepre és a hársfavirágok édes illatával szívtam tele a tüdőmet. Elaludtam. Durva ránczígálásra ébredtem föl. Egy rendőr állott előttem, aki értésemre adta, hogy ez a hely nem a naplopók tanyája és miután végig mustálta félig katonás, félig polgári kopott ruhámat, bekísért. A rendőrkapitány ur alacsony, köpczös, vidám ember volt. Aranyba foglalt szemüveget viselt és gomblyukába egy szép vörös rózsza volt tűzve. Látszott rajta, hogy jól ebédelt, hogy meg van elégedve önmagával s hogy rendfentartó hatalmának boldog tudatában járja földi pályáját. Mosolygó kék szemeit rám szegezte, aztán elolvasta az írásaimat, majd felnyitott egy nagy könyvet, belenézett, aztán mondta:

— Legyen esze. A világ olyan amilyen. Minden jól van úgy a mint van. Nézzen valami után. Dolgozzon. A munka nemesít. Ha itt marad, ne csináljon nekem hiába való dolgot — és akkor jó barátok maradunk. Elmehet.

És ezt mind úgy mondta, mintha valami pontosan működő, jól olajozott gép lett volna.

Még a szobában voltam, mikor ujság után nyult és olvasni kezdett.

Ez az ügy el volt intézve.

Az utcára kiérve, ismét a szabadba kíváncsoltam. A messzeségek hívtak; a kéklő távolságok nagy vonalai után vágytam. Gyermekkorom óta először történt, hogy nem kellett a holnap kötelességeivel gondolnom és így nem tudtam merre menjek, mit csináljak. Szabad voltam és ez zavarba hozott. Szinte hihetetlennek tartottam, hogy a világ az enyém is. Kevés pénzem volt. Egy-két nap múlva az is elfogyott és éhezni kezdtem. A kis város közepén volt egy kut, ennek vize tartotta fenn jártányi erőmet. Az árnyékos téren, közel a kuthoz egy vándorló menaszeria ütötte föl a sátrát. Csalogatónak a hosszú sátor előtt, vörös és zöld színű lármás papagályok, egy vörös bóbítás kakadu és egy hatalmas elefánt voltak kikötve. Az elefántot otromba lábára erősített vékony kis lánczocska tartotta fogva. Láttam, mikor ez a gyáva és gyöngye óriás egy-egy marokra való pompáz, illatos szénát emelt az ormányával a szájába és sóvár szemekkel néztem a táplálkozását. Egy czudar érzés ébredt föl bennem. Irigyeltem, gyűlöltem ezt az elefántot, mert bőség-boldogságában apró okos szemeivel elégedetten pislogott és válogatós inyencséggel kereste össze a széna-kötegből a legizletesebb füveket.

Nem birtam nézni ezt a jóllakott boldogságot és elindultam a világnak.

— Az országútra? Ön az akadémikus ulánus tiszt?

— Igen! Az országútra. Itt jó. Nem látok nyomorúságot, mert hozzám képest a legszegényebb is gazdag — és mégis gazdagabbnak érzem magamat minden gazdagoknál. Meg vagyon irva: Gondoljátok meg a hollókat, mert sem vetnek, sem aratnak; nincsen gabonás csűrök, mindazáltal az Isten eltáplálja azokat! Gondoljátok meg a lilomokat, — mi módon nevednek; nem fáradoznak és nem fonnak: mondom pedig, hogy Salamon is minden ő dicsőségében nem öltözött úgy, mint ezek közül egy. Én a levegő-ég szépséges repülőit nézem. Mindegyiknek a maga rendje szerint, egyforma a ruhája és egyforma az esze. Ártatlannak és szépnak születik mindegyik. Aki a maga rendje szerint gyilkos — ártatlan benne, mert nem ismeri az erényt és a bűnt. Nekik nem virágozott és nem hozott kíváncsatos gyümölcsöt a tudás megátkozott fája. Születtek, tehát élniök kell, de a saját fajtájukat nem eszik meg. Ez csak az ember tulajdonsága. Kain hetedizigleni unokája, Lamech és Tzilla fia, a gonosz Tubalkain, aki tanítá az érczből és vasból való művek mesterségét, — hagyta ránk az iparkodó munkaösztönt. És az átok beteljesedett.

Az embernek az esze és iparkodó munkaerejében való különbözősége — értékkülönbséget jelent, és ezért a gyöngébbnek pusztulni kell. Az átkozott tudás, az észnek erőforrása, és a leghitványabb vézna test, félelmes erőket merit belőle az élet harcra és a magasabb foku erély tudatában kímélet nélkül gyűri le a buta és ártatlan óriásokat. Az ember tudással telített elméje csak akkor kedves és szeretetreméltó, a mikor játszik, a mikor selyemből és lenfonálból csodálatos csipkéket ver és folyékony kavicsokból kecses formájú üvegeket fuj. Ám az elmének ez a játéka vakságot hoz a legtöbb leány szemére és ólom színűre festi és korai halálra viszi az erőteljes férfiakat. A tömegöléseket nagy szívű és nagy eszű hadvezérek rendezik. Ezer meg ezer anya örömteljes fogantatását, fájdalmas szülését, színes reményeit beláthatatlan távolságból repülő, ólomból és aczélből való hosszukás fűtyülő legyek semmisítik meg. És minden erőkülönbözötet — az irlgalmassággal, ajándékpénzekkel és a közkórházakkal vélnek kiegyenlíteni. A gyilkos Kain hetediziglen másik unokája, Lamech és Ada fia Jubal, találója volt a hegedülés és a lantolás mesterségének. Ennek a vére él a választott kevés vigasztalók ereiben. A fehér szárnyakkal

és aranyos ruhákkal ékeskedő serafok melódikus hangjain szólnak az emberekhez. A békét, a szépséget hirdetik. Lángoló betűkkel fényes eszméket írnak, és tündér szép álmokat festenek a halandó kultur ember kifáradt lelkébe, melyek új erőfeszítésre serkentik az idegeit. Ezekből az eszmékből a tizparancsolat, lényegünknek alkotó eleme lett. Tartalmát átörökítjük és a közösségünkben kitaszítjuk azt, akit hiányosnak találunk, mert ebben foglaltatik a földön élő minden halandó ember békéje, aki szerencsétlenségére különbséget tud tenni a jó és a rossz között. De mire való volt a megismerés? Mily nyomoruság, hogy a fehér és fekete, a vonzó és taszító erő, az ész és a dél, a fény és az árnyék, az alkotó és a bomlasztó erő harcra keltek bennünk, az anyagba taszított emberekben. Mily nyomoruság, hogy tiszta astrál lényünk ebbe a porlandó, gyöngye és törékeny testünkbe záratott, és utitársul az átkozott bűnünk, a tudás vágya adatott! A tündér-szép álmok, melyeket a vigasztalók szép igékben mondanak el, melódikus hangokon énekelnek, agyagba gyurnak, ércbe öntenek, kövekbe faragnak, gazdag színű festékekkel írnak, csak arra való, hogy az elérhetetlen szép után való boldog vágy kísérje a létért való gyalázatos harcban kimerült embert a sirjáiig. Szent örültek ezek és hasonlatosak a levegő-ég repülőihez, akik a tiszta etherbe könnyű szárnyon fölemelkednek és megittasodnak ott a szabad szárnyalás örömetől. De a vágy nem fog betelni. Az emberrel együtt hal meg és az utódban föltámad és újra él és végre teljesülés nélkül az utolsó emberrel fog örökre sirba szállni. És azontúl nem lesz vágy, amely felrepül a tiszta etherbe, nem lesznek melódikus hangok és senki sem fog többé tündérszép álmokat látni.

Az országút jó barátom lett. Otthont és békét adott.

Fák és füvek között járok; a szabad világosságban élek és a szabad levegőben lélegzem. Ott állok meg, ahol akarok és nem sietek. A fény ezer ragyogó színnel festi meg a fantasztikus alakú felhőket, melyek pihennek. A fehérek játszanak, a szürkék kergetődznek, a sötétkékek hűvös lehelletükkel lassan jönnek és elnyelik a fényt és árnyékba borítják a vidéket.

Jó ismerősöm valamennyi!

A síkság épen olyan, mint a tenger és hangja is van neki, csak hogy ez a hang halkán szól és finom; a durva fülek nem hallják, de én hallom és én érzem a mezők szépszávu zenéjét. Hallom a ritmus nélkül való végtelen melódiákat és érzem, hogy mondanak valamit, de szavakra váltani nem tudom. Így járok én északról keletre, keletről délre és délről nyugatra — évről évre. Mikor harmadszor ittam ebből a forrásból, vettem észre, hogy körben járok. És én e tapasztalatnak nagyon megörültem. Ez a parányi föld, a hold, a nap minden bolygójával együtt és az összes naprendszerek minden ezer csillaggal egyetemben körben járnak. A szerves és nem szerves lényeket alkotó atomok, mert élnek, ugyanolyan körforgást végeznek, mint a poklok tűzével égő óriás napok. Az ember mulandó teste a földből lett és a földbe tér vissza. Minden gondolata és érzése a saját lényének tengelye körül forog. Tudása a semmiből indult ki és mikor a szédítő magaslatra kapaszkodott s onnan a szédítő mélységekbe tekint, fáradtan látja, hogy odaérkezett, ahonnan elindult. Az élet kulcsát nem találta meg. És most épen úgy, mint csecsemő korában, sejtelve sincs róla, hogy honnan jött és hová lesz menendő. Az összes világok alaptörvénye szabályozza az én alázatos és jelentéktelen járásomat és minden gőgös és minden alázatos és minden szegény és minden gazdag és minden eszes és minden együgyű ember járását és semmi és senki sem szabadulhat meg az egységes mozgás törvényének hatalma alól. A mindenséggel való közösség érzése rongyaimban is fölemel engem. Köszönöm, hogy meghallgatott. Jól esett, hogy életemben egyszer kibeszél-

hettem magam. Tele volt a szívem — ne értsen félre, nem keserőséggel, mert szépnék találok az én világomat, hanem érzésekkel. Az országúton élek és ott fogok meghalni a szabad ég alatt. Nem félek a haláltól, aki magányos utaimon éjjel-nappal velem van, kísér. És nem fogok megijedni tőle, ha szemtől szembe látom s ha hideg keze megérinti majd a szívemet. Ő az én igazi jó barátom, aki majd elvezet innen talán valami más, szebb világba, talán a néma és vak öntudatlanságba. Hallja — kérem — hallja! A kakuk madár szól! Ott, — figyeljen csak — ott a fák között. Különös madár. Milyen üres a hangja! Ez a hang — egy ... kettő ... egy ... kettő ... hát igen, jól van — egy ... kettő — nem tudom miért — ha hallom, mindig a lila szín-képet látom.

Elhallgatott és mintha a madarat kereste volna, a lejtő felé nézett, aztán nyájasan mondta:

— Most pedig kérem, adjon nekem egy rózsát, egy illatosat, egy szép pirosat!

Adtam neki — és néhány percz mulva eltűnt az országút kanyarodójában.

Krónika II.

Jules Verne.

— márcz. 21.

Vannak kiválóságok, amelyeknek az a csodálatos sorsa, hogy hamarosan közfőnévvé, locus communissá alakuljanak át az emberiség gondolkodásában. Egyéniségek, amelyeket elegyéntelenítettünk, egy emberi bőrrel körülhatárolt valakik, akiket nem vagyunk képesek ilyen külön, a többitől való elválságban látni, hanem csak szinte felolvadva, kisbetűvel íródó fogalomjelzővé alakulva át.

Persze, ezek nem a legnagyobbak közül valók, de azért mégis nagyobbak, semhogy rászolgálának erre a bizonyos tekintetben hálátlanság számba menő eláltalánosításra. A Jules Verne is, aki most ott van az elmúlás küszöbén, azok közül való volt, akiket semmivel jobban és közérthetőbben definiálni nem lehetett, mint a saját nevükkel. Ki volt Jules Verne? Hát a Jules Verne volt. Felesleges egy szót is többet hozzámondani. De nem azért, amiért Shakesperenek is elég az a definíció, amelyik benne van a maga nevében, hanem valami egészen más okból. Körülbelül ugyanabból, ami miatt példabeszéddé — közismert valakivé — lett az a vak tyuk, amelyik buzaszemet talált.

A Verne neve már adaptálódva van minden szájhoz, anélkül, hogy a kiejtésével az eszmék valami megmozdításának a pretenzióját is együtt hordaná. Név, amelyet tudunk s amelyet nem tudni neveletlenség, de amelyen gondolkozóba mégis csak akkor esünk, amikor a tulajdonosa valami életszenzációval szolgál. Mint most, hogy itt az elmúlása.

Jules Verne a prototipusa annak az emberfajtának, amelyet talán csakugyan lehetne közmondás-embereknek nevezni. Semmi komoly intelligenciabeli okom s belső meggyőződési szükségességem nincs arra, hogy kimondjam: »aki másnak vermet ás, maga esik bele«, vagy: »ki korán kel, aranyat lel« — s mégis a számban van s értelmezés nélkül elfogadódik általam mind a két mondás.

Semmi olyan kvalitás Jules Verneben nem volt, amely íróvá tette volna, — valamelyes stiluskészséget kivéve, — s mégis világot megjárta a neve s amit leírt, azt faltuk, élveztük, azon okultunk mindnyájan. Mert ő volt az a vak tyuk, amely megtalálta a buzaszemet.

S ennél a csodálatos egyéniségénél fogva a Jules Verne most elomló alakja csupa ellentéteket mutat. Csupa paradoxonokat. Iskolát csinált a regényírásban, de olyan iskolát, amelyben csak tanár van, tanítványok nincsenek. A fantasztikus regény egy új irányának a bámulatosan bömondhatnékos megalapítója és — két krajczár ára fantáziája sincs. Soha nem játszik írásaiban az intuiczió, de mindenütt ott van teljes vonalon érvényesülve a töménytelen tudás. Valahogyan a megfordított magyar ember ő: temérdek a vágott dohánya, de nagyon kicsiny a pipája.

A földön vetette meg a lábát, úgy — nem megostromolta, — spekulálta ki, mindig az öreg kétszerkettőből indulva utra, az eget. Cyrano a holdból hullt alá a földre s holdas maradt itt lenni is, Verne Texasból indul neki a holdnak, de oda is magával viszi a föld porát. Sem szárnya, sem szive, sem pedig epéje nincs a gondolkodásának. Tréfás alakjai — Maston John Tom, Passepartout, Benedek ur, Paganel, Pencroff, Ardan Mihály, Kin-Fo, Clawbouny doktor — tulajdonképpen mind csak szájalmas sablonok s mégis mindannyi gyönyörűséget szerez az olvasójának.

Amikor pedig neki akarja indítani gondolatai menetét a mogorvább képeknek, nem tud mást alkotni, mint Nemo kapitányt, Ayrton, Negorót és Hakabut Izsákot. Mert soha az agyában semmi igazi izgalom meg nem mozdult, soha az írásnak nem érezte a kényszerét, mindig csak a kellemes és hasznos mivoltát. El nem borult az esze sohasem, idegvonaglást nem érzett alkotásának egy pillanatában sem. A legjellemzőbb paralellát — természetesen öntudatlanul — Jókai vonta meg mellette, amikor »Jules Verne utasításai nyomán« megírta azt a regényét, amelyet az örültségtől csak az a lépés választ el, amely a sublimet a ridiculetől: a »Mi lett tovább a Tegethoffal« címűt. Galiba Peti naplója, amelynek a formájában ez a regény meg van írva, csodája a tudomány kohóján fehérre izzott fantáziának és — a legfényesebb utbaigazítás Vernenek. Akinek az »utasításai nyomán« írta Jókai.

Lehet, hogy igazságtalanok ezek a sorok. De hiszen igazságtalan maga a természettudomány is, amely csak szinte pár esztendő alatt nőtt a fejünkre. Ilyen gyorsan még tőle is igazságtalanság ilyen nagyra növekedni. De a tény maga megvan: akik a természetről való mai tudásunkat mesélő formában adják oda az emberiségnek, régen a fejére nőttek Jules Vernenek. Wells, Doyle — a nem-detektív elbeszéléseiben, — Hans Dominik, sőt Kipling is, már más régiókat s más nézőpontokat mutatnak, de mindig a reális tudás alapján. Talán úgy lehetne itt közte és köztük a kvalitás különbségének határát megvonni, hogy ezek a természetnek már az értelmét látják s fejezik ki, a bölcselmet, amely belénk szűrődött a megismeréseken keresztül, Verne meg csak a tényeket, a már tudott dolgok igazságait alkalmazza rá bizonyos csinált helyzetekre, amelyek még nem is nagyon jól vannak megcsinálva.

És mégis nagy és mégis közfőnévvé koptattuk a nevét. Mert ő az a vak tyúk, amelyik megtalálta nem is a buzaszemet, hanem az igazgyöngyöt. Írói hivatottság nélkül, rossz és csak rutinban kifejlődő ellentmondóképeséggel, polgári lendülésű fantáziával, egyetlen új gondolat önálló megszülése nélkül ujat talált: a természettudományos regényt.

És ezért nagy és ezért kicsiny. Tudta, hogy talál valamit, de nem érezte soha, hogy nagyot talált. Amikor a holdba való utazást írta meg, csak úgy nem segített bennünket közelebb a holdhoz, mint ahogy semmi képét nem adta az amerikai folyamóriások csodás világának a Jangadában. Ellenben pontosan összeszedte minden tudásunkat az északi sarkról Hatteras kapitányban és egészen korrektek az információk, amelyeket a »Három orosz, három angol kalandjai«-ban kapunk.

És hogy még a legutolsó ellentétet is felemlitsen, ami ez írásain keresztül idelátszik a lelkéből hozzánk: nem volt még francia sem, hanem a végső, vagyis inkább a legelső ellentét egy emberben: német alaposság francia semmitmondásban és francia szépirodalomra-vágyás német szobatudás kereteiben.

Hibridum és ellentétek egy bőrön belül valósága Jules Verne. Nem kicsiny, de nem is nagy s éppen ezért a köznek nivóján álló. Az, akinek a neve és tehetsége önként közhelylyé válik, mert a mindennapi hasznavehetősége, a kurrens okossága olyanná teszi, mint a lexikon: egyikünk sem kap belőle új gondolatra, de azért mégis mindnyájan forgatjuk. Hiszen kell valaki, akiben nyomtatásban is lássuk mindazt, amit ugyis tudunk — különben magunk sem hinnénk el.

Paganel.

Hajózene.

Éj... Halk suhanással siklik alá most,
Mint lusta kigyó, a büszke Duna.
A hold teleszórja ezüst pikkelyekkel
S reng-ring a folyam, mint a laguna.
Ringatja, miként rubin ékszerövet
A bársonyölű part lámpasorát
És fénynyel az árnyban, festi a vizre
A Lánczhidat és a Várpalotát.

Halk sóhajok úsznak éjjeli csendben,
Minthogyha szirénraj járna ma itt...
Hajózene kél a szigetsor alól
S elkapja a szellő dallamait.
Hömpölygeti lágyan, mint a hajót, mely
A bús zenészt sóhajtja talán
S egy-egy töredéke visszaverődik
Nagy gabna-hajóknak barna falán.

Megy, megy a hajó... s szakadozva, busan
Felhangzik a dal még messze, amott,
Mint hogyha zokogná lelkünk hárfája
A nagy, az utolsó dalfutamot.
Mint mikor a lélek utolsó útján
Minden bút egy végső dalba kiönt:
S hogy eltűnik a nagy kanyarulatnál,
Még búsabb aztán az éjjeli csönd...

Balla Ignác.

Olvasás közben.

Reggel tíz óra volt.

Madame Récamier fölébredt, s feje fölé nyulva meghúzta az ágya fejénél csüngő csengetyű-zsinort.

Belső szolgája tálczán hozta be, kínai csészében, az ujfőzetű csokoládé-italt, melyet az ágyban iván ki, a szép asszony fölkel, átment benyíló öltöző-szobájába, hol a kád langyos számártejjel tele várta, s mindenféle szerzőmokkal felszerelt asztal mellett a fürdető asszony leste parancsát.

Karcsu tetemét itt megszabadítván minden külső és belső tisztátalanságtól, alacsony fapadon engedelmesen eléje feküdt a némberek, ki szagos eczetbe mártott gypjuszövettel dörgölte végig a szép asszonyt, majd izzó dióhéjjal itt is ott is lepörkölte rózsás testéről a felesleges pihét, s melegített vászonlepedőbe burkolván urnóját, a lába s a keze körmét simára, gömbölyűre s korallszinre csiszolta.

Igy adta át a fésülő-asszonynak, ki a szép asszony haját gondosan kisűrűzte, vigyázva átfestette, csigákba sütötte, s átkötötte fehér szalaggal s a szalag fölött gyöngyfüzérrel.

Az öltöztető komorna pedig selyemharisnyát húzott asszonya lábára, s térden alul himzett szalaggal kötötte át, ugyancsak szalaggal kötözvén szinte a talpára a mélyen kivágott aranyfűst topánkát. Csalánvászonból való igen kevés alsó ruhájának vállfüző nélkül vetette, szinte lehelte föléje az egybeszabott, könnyű felső ruhát, melyet mellen alul széles, puha, ránczokba vetett selyemővvel kötött át, hátul pedig, derékon alul, megnedvesítette a vékony fehér szövetet, hogy jobban s tapadóbban térjen vissza, mint a genfi bölcs kívánta, a természetéhez.

A szolgák elvonulván, a szép asszony vissza, átment hálószobájába, s pipere-asztala titkos fiókjából üvegecskéket, pamacsokat, tégléket, szarvasbőrt s nagyító tükröt véve elő, szemébe cseppentett valamit, mitől a szem feketéje sejtlemessé tágu, arczán pedig fölkellette az álmát rózskákat.

Továbbá igaz rózsát is tűzött egyet, pirosat, a hajába, kettőt, hosszuszárut s ugyancsak pirosat, bal mellén alul övébe, s közben egy gyökérfélét rágcsált, melytől a lehellet megillatosodik. Ruhája kivágását gyémántcsattal tűzte hegybe; nyakát fedetlen hagyta; mezítelen alsó karjára csipke-félkeztűt húzott, ujjaira pedig egy szafir, egy smaragd, s jobb kisujjára egy feketére futtatott ezüsből való halálfejes gyűrűt. Kezébe gyöngyház legyezőt vett, s derekára, úgy hogy a kendő rojtos két vége a két könyöke hajlásából folyjon alá, indus shawlt vetett. Még egyszer megnézte magát elől hátul a nagy álló tükörben; egy pillantást vetett a kandalló órájára, mely fél tizenkettőt mutatott; ajtó felé menet meg-megállva és visszavisszanézve kipróbálta mosolyát, szemöldöke és csuklója ívét s a foga csillogását.

Igy nyitott be fogadó-szobájába, hol reggeli hódolatra várták, s szétnézvén az egybegyűlteken, szelid mosolylyal szólott:

— Itt vagyok, uraim, de csak egy föltétellel: ha olybá vesznek, mintha férfi volnék!

* * *

Az asszonynak két dolog iránt nincs érzéke: a maga kötelességei iránt, s a más kötelességei iránt.

* * *

Aki azt állítja, hogy a nő éppugy ember, mint a férfi, ezzel még nem állította, hogy, mint a rab népeken,

a nő is meg ne éreznék az évezredek kiskorúságban tartottság. Gondoljuk csak el, hogy nem is rendkívüli s nem is elképzelhetetlen olyan nő, ki soha, életének egy pillanatában sem volt egyedül, magában. Micsoda lelki világa lehet az ilyenek.

* * *

Ahol a csikó egyszer megbotlott, ott ló korában is meghorkan. Hamar megszokod, hogy megsüvegeljenek, s ha kiváló férfiak s szép asszonyok elkényeztetnek, s jók és kedvesek hozzád: hamar megtanulod érezni magad s ehhez képest viselkedni is. De volt tanáraidnak ekkor is megzavarodva köszönsz, s az asszonynyal szemben, ki leánykorában nem szeretett viszont, nem találod meg hangodat s önbizalmadat.

* * *

Egy fiatal gondolkozó, *Harkányi Ede*, igen elolvasni való könyvet irt nemrég a nevelésről. *A jövődő férfiai*, ez a könyv címe, s ez némiképen szójáték is, mert Harkányi a jövődő embert férfinak szeretné látni. Van-e training, melylyel meg lehet szerezni — mert hisz az egész ezen fordul meg — az akarni tudást? Volt-e nevelő és vittenbergai professzor, ki Hamletet olyanná tudta volna nevelni, hogy az eltökélés természetes színét fakóvá ne betegitse nála a töprengés? A töprengés és — az ábrándozás! Nem tudok hinni a pedagógiának ekkora hatalmában — de észreveszem és értékelem a Harkányi megkülönböztetéseinek élességét és finomságát, mikor nemcsak a töprengésről beszél, mint az akarat természetes ellenségéről, hanem az ábrándozásról is, az élet megrontójáról, mely kancsalul festett egékbe néz. Az ábrándozó ember, ugymond, megszokja a könnyű és fáradozás nélkül való győzedelmet; elgondolásaiban kielégülést talál, ha tán nem is teljeset, de mindenesetre akkorát, hogy lustaságában s renyheségében inkább a kielégülés e tökéletlen, de kényelmes módjához forduljon a valóságos elérés fáradságos módjai helyett. Ez mély és finom megfigyelés, és nagyjában a dolog így is áll, de talán nem egészen. Az ábránd, az elképzelés és elgondolás néha olyan jogcímek és szerzett jogok érzetét vési az idegekbe, amik a valóságban nincsenek meg, s az akaratnak s a leleménynek nincs hatalmasabb ösztökélője a jogcímnél s a szerzett jogoknál. »Vágyakodásimból« jut eszembe egy régi versem:

Vágyakodásimból, elgondolásimból
Te leány, egymáshoz közünk van örökre,
Nem tudom elhinni, hogy te ne tudj róla.
Nem tudom elhinni, hogy téged ne kötné!

S aki ezt nem tudja elhinni, az nem is tud úgy viselkedni, mintha hinné; az akarást pótolja benne a dacz és a megszokás.

* * *

Férfiak életrajzát a szeretőiknek kéne megírniok.

* * *

Annyi legalább bizonyos, hogy senki annyi szunnyadó s a gazdája előtt is rejtett értéket ki nem csal a férfiból, mint az asszony, akinek tetszeni akar, s a szerelem, amely áthatja. Viszont a legfegyelmesebb férfi sem tud ura lenni, a szerelmi lankadások óráiban, rossz kedvének s rossz tulajdonságainak. Férfi, még a legélesebb eszü is, férfiról csak közvetve s következtetéssel ítélhet; az asszonynak, még ha nem is lélekolvasó, okmányok és adatok állanak rendelkezésére.

* * *

A bugris világ teljes kimerültsége az irodalmon kívül a női divatban is megmutatkozik. Semmi ujság, semmi

célszerűség, semmi alkalmazkodás a mához; csupa lélektelen majmolása a Louis quatorzenak s a Louis seizenek. Megérett az agyonveretésre az olyan világ, amelyikben már a költőknek s a szabóknak sincs új ötletük.

* * *

A jó Ruskin roppantul fölháborodik azon az embertelenségen, hogy »a legolcsóbb piacon vásárolok s a legdrágábbon adom el«. Oktalan harag. Elvégre a piacz ott olcsó, ahol a jószág nem kell, s ott drága, ahol kell; aki ehhez simul, az még igen jó és becsületes ember lehet; ez, magában véve, nem volna embertelenség, s a gazdaságban nem is ez az embertelenség.

* * *

Ha a gyomrokat is oly könnyű volna megnyugtatni, mint a lelkiismereteket, nem volna szociális kérdés.

* * *

A lelkiismeret a férj, aki mindent utoljára tud meg, s akkor kiabál, mikor már késő.

* * *

Furcsa elgondolnom, hogy unokám úgy gondol majd az én mai tisztult, tökéletes, előítélet, elfogultság s tudománytalanság nélkül való tudásomra, ahogy én gondolok az alkimiára.

* * *

A tudományos genialitás igen relativ valami. Az ember, mint tudós, akkor botlik a legnagyobbat, mikor a legnagyobbat lép. Bizonyára roppant lángelmék voltak azok az első régiek, kik a földet tányérnak vagy korongnak képzeltek, mely a mindenségben lebeg. Hasonlóképpen lángelme lehetett, akiben először vetődött föl a kérdés, hogy igen ám, de akkor mi támasztja meg e tányért, hogy le ne zuhanjon a semmiségbe? Ám ugyanezen első és második számú lángelmék továbbgondolás nélkül és teljes kielégüléssel nyugodtak meg abban, hogy e tányért egy irdatlan nagy elefánt tartja a hátán, — s csak nagy sokára jutott eszébe egy harmadik számú lángelmének, hogy hát akkor az elefánt min veti meg a lábát?

* * *

Nem jó evésközben arra gondolni, hogy mit eszik az ember. A *Mátyás anyja* bizonyára a legédesebb, legbájosabb s legművészibb ballada a világon. De, ha meg-gondolom, Szilágyi Erzsébet nagyasszonyomnak sokkal egyszerűbb lett volna, ahelyett, hogy madarat nem egyet, százat is lelővessen, újra nekifohászoknia az írásnak s levelét újra megírnia. Még mindig kisebb fáradság lett volna, mint ez a nagy kergetődzés — igaz, hogy akkor a szép vers is elmaradt volna.

* * *

Ha olyan szomorú nem volna, s általában a szabadság javaival összefüggő nem volna a zsidók sorsa, tulajdonképp kárörömmel kéne nézni. Mert ők találták ki azt a türelmetlen, bosszuálló, mindenkre féltékeny s mindenbe beleavatkozó istent, akinek nevében őket nem tűrik, őrajtuk állnak bosszút, őrajuk féltékenyek s őket verik ki minden-honnan.

Ignotus.

Ellen Key.

Egyszerű, erős és őszinte vonásokban rajzolódik elénk Ellen Key arc képe. Nincs benne semmi színháziasság, semmi póz. Egy öregedő hölgy, akiről az ember azt hihetné, hogy vidéki uri asszony, nyugalmas, gazdálkodó családanya, vagy tanítónő, számtan-tanítónő egy leánynevelő internátusában, ahol a világról senki se tud semmit. Ám ez a szerény és polgári kinézésű hölgy a manapság szereplő női egyéniségek között a legelső. Írói nevét úgy ismerik, mintha legalább is szenzációs szerelmes verseket vagy leleplező milieu-rajzokat irt volna. A gondolatok, amik e szigorú frizurás fejből kiindultak, eleven életet élnek, s ez annál csodálatosabb, mivel e gondolatok maguk is egészen egyszerűek, erősek és őszinték. Becsületes meggyőződéssel hirdetik a jót, a mindigtől való mindig egyforma, divattalan jót. Szeressük a természetet, szeressük a gyermeket, éljünk harmónikus és egészséges életet és felebarátunknak az életét is igyekezzük megkönnyíteni — ilyenforma dolgokat mond Ellen Key. S hogy mégis meghallgatjuk őt, annak titka az ő csodálatos írói kvalitásai-ban rejlik. Egy apostol, aki predikációval mulattatja a hívőit, egy szikrázó elméjű tárczairó, aki a társadalomtan statisztikai adataival dolgozik, ez Ellen Key.

Ellen Key előtt, igaz, megírták az Ellen Key egy-némely gondolatait mások, filozófusok és pedagógusok, akiket ma csak filozófusok és pedagógusok olvasnak. Nekünk, gyors, fölületes, modern embereknek, nem kell az az író, aki, mint Auerbach mondta: »talárt és koturnust beszél.« Nem kell a tudományban sem. A tudomány ma már nem szellemi majorátus, amit a társadalom kiváltságos elsőszülöttjei nemzedékről nemzedékre átadnak egymásnak, hanem szabad föld, oly szabad, mint a kaliforniai gyümölcsstermő sikok, amikből minden bevándorló kalandor annyit parcellázhat magának, amennyit csak kíván.

S a tudomány bevándorlói jönnek mindenfelől, mint egy egész új nemzedék, vannak köztük fiatalok és öregek, akik csak azért tartoznak együvé, mert egy korban élnek, mert egyszerre ébredt fel bennük a haladás vágya. Ez az új nemzedék az Ellen Key legigazibb közönsége, s ő maga, a komolyarcú író, is ehhez a nemzedékhez tartozik voltaképpen. Rajongva, lázasan lelkesül, úgy lelkesül, mint egy boldog maturált diák, az életért a jövőjért, e ragyogó és bájos fogalmakért, amiket az ő naív és reményteljes szelleme ma is nagykezdőbetűvel ír még. Ama ritka próféták közül való ő, akik elhiszik a saját jövődőlésüket. Írásaiban éppen ezért megvan az a suggestív erő, ami a tömeget vonzza és kormányozza.

Ha az ember látja azt a mai Ellen Key kultuszt, ami muló divatnál sokkal több és mélyebb: szinte elijed arra a gondolatra, hogy mekkora hatalom van néha letéve egy íróember kezébe. Az olyan íróról, mint Ellen Key, valóban elmondhatni azt, amit a történeti könyvek a zsarnok fejedelmekről mondanak, hogy »egyetlen tollvonásuk«

dönt ezrek élete fölött. Mert valóban, vannak az ő olvasói között — különösen a nők között, akik inkább ráérnek ilyesmire gondolni — vannak, akik az ő könyveit *élik*. Minden szó, amit egy svéd falusi urilak csöndes, virágos szobájában ez az öreg hölgy leír az ő disztelen, nemes betűivel: ezernyi visszhangra talál. S ez jól van így. Bizonyosak vagyunk benne, hogy mióta »Jahrhundert des Kindes« megjelent, világszerte kevesebb hiábavaló gyerekkönny hullik, mint annak előtte. Neveléstudományi könyvnek lehet-e szebb sikere e negatív eredménynél? Vajjon nem többet ér-e ez a könyv még amaz alapos és tudós műveknél is, amik például a formális fokozatok elnevezéséről és beosztásáról, vagy a tizenharmadik század-beli parókiális iskolák szervezetéről íródnak?

Két írónőt ismerünk csupán, akinek munkáiban annyi volt az életérték, mint az Ellen Key írásaiban. Harriett Beecher-Stowe és Mrs. Browning munkáit értjük, akik nem irodalmi szempontból, hanem emberi szempontból hasonlitanak Ellen Keyhez. Ellen Keynek is mindenik könyve maga egy humánus cselekedet, aminthogy az volt Beecher-Stowe asszony regénye és Mrs. Browning ama legszebb verse, aminek hatása folytán meghozta az angol alsóház a gyermek-munka ellenes törvényt.

Vajjon e hatalmas öreg hölgy személyében mennyire nyilvánul meg az ő munkáinak egyénisége? Milyen az ő eleven ékesszólása, van-e olyan meggyőző, amilyen az írott szava? Hétfőn este előadást tart, akkor meglátjuk.

Mifelénk nem mindennap járnak a világhírű nagyságok, és efféle szellemi élvezetekben gyönyörködnünk nem adatik tulságosan gyakran. Talán éppen ez a gyakorlatlanság az oka annak a tipikus budapesti szokásnak, hogy mindig elkészünk mindenünnen, s az előadó legszebb hatásai, legelméesebb pointejei belevesznek a nyíló ajtók, nesztelen léptek és suttogó hangok zavarába. Ellen Key pedig valamikor csakugyan tanítónő volt, s akkori szokása szerint ma is megkívánja, hogy az ő osztályában pontosan megjelenjenek a hallgatók. Megeshetik velünk is, ami a múlt héten a bécsiakkal, akik elkésve érkeztek: Ellen Key kijött az emelvényre és farkasszemét nézett a közönségével. Aztán csöndes pedagógiai iróniával oda-szólt: »Ich war da um halb acht.« S megkezdte az előadást a lélek evolúciójáról.

N.

Virágének.

Csak egy szemernyit adj az ifjúságból,
Amely szivedben ujjong és nevet
És ifju lelked forró sugarával:
Ó szórd be egyszer az én lelkemet!

Hadd tudjam én is, hogy fakadt a rózsza
S termett öröm a szürke út — porán
Legyen egy perc, amelyben át nem éltem
Az életet, csupán elálmodám.

Legyen egy perc, egy szent, egy százszor áldott,
Melyet gyönyörrel emlegetsek én;
Kihűlt tüzeknek, hamvadó parázsnek
Vigasztalan, borongós idején...

Mezey Sándor.

Elga.

— Hauptmann Gerhart új drámája. —

Hannele poétájának legutóbb színrekerült drámája ez év január hónapjában jelent meg nyomtatásban a »Die neue Rundschau« című német folyóiratban. S. Fischer, aki Hauptmann Gerhart műveinek különben is rendes kiadója, szenzációt akart lapja ujévi számába és közzétette a nagy német író darabját ezzel a bevezetéssel: »Az alábbi jeleneteket 1896 január 31-étől 1896 február 3-ig vetették papírra. A szerző közzétételüket azért határozta el, mert a meglevő anyagot nem akarja tovább fejleszteni. A tervezet megírására Grillparzer egy novellája indította.« A dráma megjelent s mi sem természetesebb, minthogy rögtön elő is adták, mert hát Hauptmann-premier mindig érdekes. A múlt héten volt a bemutatója s nagy sikert aratott. Az egész művet nyílt változásokkal, megszakítás nélkül egy darabban játsszák. S így is van rendjén, mert Elga nem más, mint álomjáték. A Fuhrmann Henschelnél sokkalta hamarabb írta s szinte látjuk, hogy készült az Elga jelenetein keresztül a Henschel fuvaros. Mind a kettő a nő bestiát rajzolja s azt a borzasztó változást, melyet az asszonyi kacérság, ravaszság, hűtelenség a bízó, hívó, erős férfilelekben okoz. De míg Henschel magát akasztja fel végső gyötrelmében, Elga férje, Starszenszki, vetélytársát, Oginszkít. A nehézlépésű, csizmás fuvaros Hanneját cselédsorból vette feleségül, Starszenszki asszonya pedig koldusleány volt. Mind a kettő hálátlan és hűtelen az urához. Az a pár esztendő, ami Elgát elválasztotta Fuhrmann Henscheltől, csak éppen arra való volt, hogy a kedvencz tárgyat, melyet a költő Grillparzertől vett, egy másik, igazabb, előbb környezetbe helyezze át, jobban a magáévá tegye. Ez a folyamat érdekes bepillantást enged a munkálkodó költői agyba. Látjuk, hogy veti le magáról ami idegen és idegen dolgokat hogy formál át egyénisége hatalmas erejével. Megpróbálom elmondani ezt az érdekes drámát, rövid novellává tömörítve, de mindenütt szóról-szóra a szerző dialógjaival és utasításaival.

*

Egy lovag csatlósával útban Varsó felé, késő tavasz alkonyatkor egy klastrom toronyszobájába vetődik, hogy ott megháljon. Iszik s iddogálás közben elbeszélget egy öreg baráttal. Beszélgetés közben a hold ezüstös köde mindjobban beragyog a szobába, melynek ágyfüggönye, kárpitja egészen fekete s az ágy inkább koporsó, mint ágy. A barát a lovag kérdéseire dodonai feleleteket ad s mikor megtudja, hogy Varsóba siet feleségéhez és gyermekeihez, csak ennyit mond neki:

— Senki se építse szerencsáját asszonyra és gyermekre!

A vendég nem érti a barátot s kéri, hogy magyarázza meg szavait. A hold ezüstköde beragyog az ablakon, mire a barát így szól:

— Lépj ide. Látod ott a ködben... látod?

— Törmelék! Falomladék! Kié volt ez a kastély?

— Starszenszki grófé. S amerre csak körültekintesz, mindez áldott föld a grófé volt.

— S mi történt vele?

— Ha Varsóba nyargalsz, kérdezősködj utána Szobieszki Jánosnál. Éppen úgy, mint neked, neki is volt kardja, felesége, s végül mindebből csak a kereszt maradt meg. Jó éjszakát.

Tompa karének hallatszik. A vendég kérdi:

— Már elmegy?

— Igen. A misére. Halotti misére — feleli a barát s eltűnik. Zúg az ének s a lovag fáradtan az ágyra dől s amint öntudata kihuny, úgy sötétedik el mindjobban a szin s egy álomképben világosodik ki újra neki s a nézőnek egyaránt. Szép, világos, magas, napsütötte teremben

vagyunk. Starszenszki gazdag ruhában áll a szinen, karján tartva kétesztendő kis lányát. Édesanyjával beszélget, hogy mennyire ragyogó az élet s hogy milyen boldog ő... Beczézi, csókolgatja kis lányát, kinek, mint feleségének, szintén Elga a neve. Tele van szeretettel a csöpp jószág iránt, akit végre is dajkája kivisz. A boldog gróf pedig anyjához fordul s így szól:

— Hisz amíg Elgát feleségül nem vettem, nem is éltem. Mi volt nekem a világ? Börtön, világtalan fogház, ahol ünt, penészes kenyeret ettem. Nem értettem az embereket, ha virágról beszéltek, ha zöld erdőkről, aranyos vetésről hallottam, ha ujjongás csendült ki nekik a madarak dalolásából, kaczagás az ég kékjéből. Csak szolgálást és sovárgást éreztem. Most látok végre és szabad vagyok! Világosszeművé és szabadbá pedig ő változtatott.

— És Elga jó. Fiatalon, mint a tavasz.

— Starszenszki! — kiáltja.

— Elga!

— Ma lóra kell szállnunk és vadászunk!

— Vadászunk, de ne törtessünk fiatal vetésen át — szól a férfi.

— Vetésen, dombon, kerítésen és árkon keresztül! — kaczag az asszony. — Ide nézz! (Egy pillangó száll a keblére.)

— A tavasz csapong a kebleden!

— Egy lepke!

Starszenszki fogja és agyonnyomja a pillangót.

— Mit tettél?

— Semmit... Az a hely az enyém!

— Bolond!...

— Elgám! — És átölelik egymást, mint két játszó, szerelmes, fiatal gyerek.

— Szeretsz-e, Elgám?

— Ma: igen!

— Örökké szeretsz?

— Örökké!... Örökké!... Egykor ugyis porrá válok. De ma élek!... Ne szoríts!

— Maradj! Csak egy pillanatig még maradj!... Ó, ti szemek!...

— Nagyon szorítsz!

— Ó, jaj! Drága kéz.

— Bocsáss el!...

Ez a kis szerelmi jelenet mindent elmond. A férfi rajongó, gyengéd szeretetét s az asszony vad, életvidor könnyelműségét, mely átrobog árkon, fiatal vetéseken. Hiszen csak ma él s egyszer ugyis porrá válik... De ez a gondtalan, kaczagó könnyelműség aranyozza be Starszenszki életét. Ő így akarja látni, így szereti Elgát. És szereti érte fivéreit is, Dimitrit és Griskát, két elzúllott lengyel hazafit, akik mindig pénzt kérnek tőle kölcsön — de hát Elga vérei! És ugyancsak Elga rokona Oginszki is.

— Mért nem ül egyszer lóra s mért nem látogat meg minket Oginszki? — kérdi a gróf.

— Nagyon is vad — feleli Dimitri.

— De mégis szóljatok neki. Ugy látszik, biztatni kell — folytatja Starszenszki.

— Asszonyi lélek! Nem akarom itt látni! — veti közbe Elga.

— Nem... Csak látogasson meg bennünket és melegitse meg lábát tűzhelyünkönél.

Elga tehát nem akarja látni Oginszkít. Pedig ki ez az Oginszki? A szép, a könnyelmű, a kaczagó Elga szeretője. Éjszakánként a kastély toronyszobájában szokott vele találkozni, ott él a pillanatnak, míg ura előtt a rokonról mit sem akar tudni.

— Ne bocsássátok elém! — és ő megy mindég eléje.

De egyszer mégis észreveszik. Timoska, az öreg házfelügyelő látja, hogy világosság gyul ki a kis toronyban, hogy valaki keresztülöpödzik a kerteken, a kis ajtón,

mely urnőjéhez vezet. Kicsoda az az ember, mit akar? Mért jön? Ezekre a kérdésekre nincs felelet. És Starcsenszki lelkében föltámad a gyanu. Vigyázva emeli fel kigyófejét. Leselkedik. De kívül Elga aranycsengésű nevetése hallatszik.

— Starcsenszki! Sólýmom! Gyere! — kiabálja.

De a férj nehéz, rettenetes álmokat álmodik, nem hallja az asszonyi hívást.

— Nem hallod, hogy hivlak? — kérdi a belépő Elga.

— Hát hivat?

— Mi az? Hogyan? Hát álmodtál?

— Nehéz álom volt.

— Mit álmodtál, szegény alvajáró?

— Csókolj meg!

Elga szenvedélyesen reáborul.

— Itt, itt és itt! Csókoljalak meg?

— Nézz a szemembe.

És a bűnös asszony tisztán, mint a tavaszi ég kékje, a szemébe pillant:

— Nos! Mit akarsz?

Starcsenszki, miután kutatva, mélyen Elgára bámul, felsóhajt:

— Semmit.

— De hát mi a bajod? — faggatja az asszony.

— Semmi. Minden rendben van! — szól a férj, homlokon csókolja és gyanakvó szívvél távozik.

Ime, ennyi az első összeütközés. A szín pedig hirtelen Elga hálószobájává változik át. A gyönyörű asszony cziczomázza magát. Ura kilovagolt, csak holnap tér vissza, tehát vigan várhatja kedvesét. Dortka, öreg cselédje, bizalmasa öltözteti.

— Ah, Dortka, Dortka! — sugja asszonya.

— Nos?

— Mennyire szeretem őt!... De mégis, ma félek. Menj eléje, mondd meg neki, hogy ma ne jöjjön... Siess, Dortka. Ma ne jöjjön!

— Mi van ma veled? — kérdi az öreg szolgáló. — Mért reszketsz, asszonyom. Mért félsz? Minden mély csendben pihen. Hiszen nem ma történik először, urnőm. Mintha nem tudnám, hogyan átkoztad a pillanatokat, mert oly lomhán szállottak el máig? Minden a legjobb rendén van. Az ur távol. Mitől félsz?

— Mit parancsoltam? — kérdi határozottan Elga.

— Hogy ne jöjjön!

— Fuss Dortka, olyan gyorsan, ahogy csak tudsz.

— Hogy ne jöjjön?

— Esznél vagy? A toronyban világosság gyult ki.

Add ide a köpenyem.

— Át akarsz menni?

— Természetesen.

És belép Oginszki. Nem tudta bevárni galambját. Eléje sietett. Ölelve egymásra roskadnak:

— Oh, jer, jer velem, el! Mért maradsz itt? Mért nem követsz? — búgja a férfi.

— Papperlapapp! Csókolj meg! — búvik hozzá a nő.

— Mért nem jössz velem? — kérdi újra Oginszki?

— Hova?

— Örökölttem egy kis pénzt. Külföldre szökünk. Boldogok leszünk.

— Inget és harisnyát mossak?

— Dolgozom érted. Nem fogok aludni s éjjel-nappal csak érted dolgozom.

— Nem, barátom, ebből nem lesz semmi. Így a legjobb, ahogy van.

Edes neki a bűn és édes a fény, a ragyogás. Mit bánja, hogy Oginszkinak fáj, hogy a férjével él s kineveti szeretőjét, mikor ez elsirja neki!

— Akkor engem se szeretsz. Elga, megmondták nekem, hogy napjaid kacagás, öröm közt telnek el, ha

nem vagyok itt. Fáradhatatlan vagy a tánczban s minden vigalom kurta neked.

Elga, a durczás, vad lelkű gyerek pedig sirva fakad. Oginszki lecsókolja könnyét s így játszáik édes szerelmi játéukat, mikor egyszerre berohan Dortka.

— Itt vannak. Átkutatják a házat.

A régi játék. A férj nem utazott el. Oginszki kiugrik az ablakon. Elmenekül. Starcsenszki pedig örülten rohan be feleségéhez, ott találja Dortkát. Megragadja az öreg asszonyt:

— Hol van az a férfi? Valljad meg, boszorkány!

Ki volt az? Ki volt az az ember? A felügyelővel láttuk, hogy surrant be a kis ajtón. Én is láttam, a felügyelő is.

— Felügyelő! Felügyelő! — tör ki egyszerre Elga.

Mindig a felügyelő! A te felügyelőd ügyeljen fel a cselédeidre és béreseidre. Az urnő lakához semmi köze. Vagy pedig biztad volna meg a felügyelődet, hogy vigyázzon egyszerre az istállóra és feleségedre.

— Elga!

— Mit akarsz?

— Nem ismerlek rád! — szól riadtan Starcsenszki.

— Anyád és gyermeked alszik, minek törsz hát ránk ilyen esztelen lármával, hogy az egész kastély föl-
ébred.

— Nem akarom, hogy czédák legyenek az én házamban! Nem akarom, hogy a király ellenségei, összeesküvők ide surranjanak. Az én czimerem tiszta, s akarom, hogy házam is tiszta legyen.

Szegény Starcsenszki! Azt hiszi, hogy lengyel fölkelők lópoztak házába és ezért csap lármát. Vagy talán tudja a rettenetes valót, de még önmagának sem meri megvallani? Még hisz Elgában, még bizik boldogságában.

És másnap az asszony újra kaczagva, ifjan, rózsásan áll eléje. A férj egész éjjel le se feküdt, le se vetkőzött, karosszékeben ülve várja a virradatot. Fázik, beteg. Édesanyjával beszélget szomorú, megtörött hangon. Mintha sejtene végzetét.

— De különös vagy ma, fiam — mondja az öreg asszony. — Jöjj, nem kérdezem, hogy kicsoda bánt, de bizzál istenben. Nézzed, a nap éppen most kel fel földjeiden. Hallgasd a madarak kertjeidben s a vetés fölött hogyan dicsőítik a tavaszt s a teremőt. Fiam, teljék meg szived az új reggellel; légy férfi, fiam!... Beteg vagy?

— A tavaszt s a teremőt dicsőítik, anyám? Ujjongás, mely egyszerre a poklok gunyakaczájává válhatik. Nem tudok többé idelelni élni.

— Mit jelentsen ez?

— Oh anyácskám, nem mindenki, aki látja a tavaszt, látja a tavaszt. Némelyik látni akarja a kikeletet és nem látja. Ez az élet titka! Tudom, hogy ez zavarosan hangzik... és ah! Isten mily keveset választ ki. Senki sem tud a tavasz csodáiról mesélni, aki ezt nem ösmeri, aki sohase tapasztalta, oh anyám! Csak az, aki tudja, aki átélte, csak az hallja isten kacagását...

És ebben a pillanatban véletlenül, üdén, hangosan felcsendül Elga kacagása. Starcsenszki elsápad, elhallgat, szívéhez kap. S belép Elga. Változott-e tegnap óta? Semmit. S a férfi, a szerető, az önámító férfi reszkette sugja:

— Anyám! Anyácskám! Nézz erre a teremőtre.

Emeld rá öreg tekinteted. Nem gyönyörű-e, anyám? Nem a gyógyulás-e? Oly szép és az enyém!

S Elga nevet.

— A víz felfrissít, széppé tesz és megfiatalít. Átuszta ma reggel a tavon. Tégy úgy mint én! S minden ami beteg elmúlik lelkedről.

És újra összebékülnek. Az öreg felügyelő bolond volt, rosszul látott. Az asszony pedig diadalmas bűnös-ségében sugárzón megy tovább s apró lábaival sorra tiporja a virágokat. De Starcsenszki szereti és bizik benne.

És szereti vele együtt leányát, a kis Elgát is, aki mint anyja, szintén nevetve lép eléje. A kis gyermek anyja egy ékszerével játszik, véletlenül elejti s az apa gyengéd szeretettel fölveszi neki. A medallionra pillant. Hangja egyszerre tompa, rekedt lesz. Anyjához fordul:

— Ismered ezt a képet?

— Nem.

— Ezt a képet, akit e kép ábrázol?

— Nem ismerem.

— Hasonlítsd csak össze...

— Kivel, fiam?

— Atti... Atti!... — kiabál a kis gyerek.

— Apa! akarja mondani — szólal meg a dajka.

— Nézzed — szól Starszenszki. — Kis Elgának szeme és — ez a szem. Kis Elga szemöldöke és — ez a szemöldök. Kis Elga haja és — ez a haj. Ajka, szája — és ez a száj. Ösmered ezt az embert.

— Nem... Talán... Mégis... Oginszki...

Starszenszki rettenetesen megváltozva, szinte dadogva hörgi:

— Igen... Nos... Mit... Ah, bocssá... Majd elmúlik... Persze, hogy Oginszki... Most ráösmerek... A rokon, a koldus, a gyáva besurranó... A gonosz, csuszó, dögleletes kutya... El... el... hívjad az orvost... meg akarnak fojtani!...

— De fiam. Mi van veled? Maradj csendben. Hiszen itt van a dajka s gyermeked.

— Mi közöm ehhez a gyerekhez... El... Ki vele!... Anyám!... Imádkozz!... Kötözz meg, vagy megölöm gyermekemet... Mit tudsz erről az emberről...

— Semmit. Hiszen te is tudod. Ő is Elga apjának házában volt. Együtt növekedtek föl. Többet nem tudok.

— De én mindent akarok tudni... Mindent... Varsóba utazom...

Három nap mulik el. Elga aggódva várja urát, aki végre is megérkezik és kedves vendéget hoz magával. Oginszkit. Asztalhoz ül a vendéggel s Elgával. Starszenszki durva lesz, szembe állítja egymással a szeretőket s vad dühében reszketve szólal meg:

— Oginszki, nem éred meg a holnapot.

— De te sem — feleli az.

— Gyalázatos halállal halsz meg.

— Amint hogy te gyalázatos életet fogsz élni.

— Valld meg, hogy a karodban pihent.

Mire Oginszki gunyos göggel vágja a szemébe:

— Éltem!...

— Helyes! — kiált Starszenszki. Kardjával háromszor az asztalra üt, fegyveres szolgák rohannak elő, megkötözik s viszik Oginszkit.

A férj pedig feleségéhez fordul:

— Szereted-e még Oginszkit?

— Nem!

— Mindegy, ha élve vagy halva látod?

— Nem értem él, nem miattam hal meg.

— Akkor gyere hát...

És vasmarokkal fogja a nőt s viszi a toronyszobába. Ott már várja öreg szolgája, Timoska.

— Nem jártál még itt! — kérdi Starszenszki Elgától.

— Tudod, hogy igen. Minek kérdezed?

— Hányszor voltatok ez átkos kamrában?

— Sokszor.

— Azt is tudod, hogy mi van e függöny mögött?

— Ha itt jártam, tudnom kell.

— Ugy-e egy ágy van ott?

— Igen. És?

— Még más is... Ösmered-e azt a mondát, melyet kunyhókban, a környék kastélyaiban, az utcán mesélnek... Timoska olvasd...

S az öreg halkan olvassa:

— Sok, sok év előtt élt egy hűséges ember, gazdag gróf. Békében élt magának és öreg anyjának. De végre is egy asszonyt fogadott szívébe...

Itt közbevág Starszenszki:

— Pontosan teljesítetted parancsomat?

— Szó szerint.

— Olvass hát tovább.

— De az nem volt asszony, hanem kigyófészek. Hazudott és megcsalta azt, aki igaz és egyeneslelkű volt. Elárulta és gyalázattal lepte el.

— Hol tette ezt? — kérdi a férj.

— Itt, gróf Starszenszki...

— Ezen az ágyon?

— Igen.

Elga felordít:

— Megörültetek?... Segítség!... Segítség!... — és mintha kergetnék, a falhoz fut és szinte odatapad.

— Elga, maradj csendben. Nem esik bántódásod. Timoska gyujts gyertyát.

S a toronyszoba homályában gyertyafény gyul.

— Dortka... Oginszki! — ordít az asszony. — Nem akarok álmodni. Ebressz föl, Dortka! A függöny fekete. Mért nem láttam?

— Csendesen asszonyom, csendesen. Nem álmodol, de ébren vagy. Ne hazudj! Ne hazudj ebben a rettenetes órában. Telve vagy bűnnel! Nem vagy tiszta! Oh mondd: nem szereted már Oginszkit? Csak ezt mondd meg!

— Már megmondtam. S nem hiszed.

— Ha ez igaz, úgy tiszta vagy, lépj hozzám s légy újra a feleségem.

S ebben a pillanatban föllebben a fekete függöny s Elga megpillantja az ágyon feküdni a megfojtott Oginszkit. Egy ideig meredt pillantással bámul rá, majd tompa hörgéssel föléje rogy.

— Elga! — szól a férj. Az asszony nem felel.

— Elga! — hangzik újra, keményebben.

Elga lassan föláll, kiegyenesedik és tele gyűlölettel, borzadályal, utálattal huzódik vissza Starszenszkitől. Majd kitör belőle:

— Gyűlöllek! Leköplek!

A szoba elsötétedik. Felhangzik az első jelenet tompa karéneke. A hajnal pirkadása ragyog át az ablakon. Lassankint észrevenni a lovagot is, amint az ablak mellett áll és kibámul a hajnalodó égre. Az ágy fekete függönye szét van csapva. Kopognak az ajtón.

— Ki az?

— Itt az idő, hogy utra keljünk! — E szavakkal lép be szolgája.

— Hozott az isten! Ki!... Lóra!... El a szabad, levegős, életteli teli világba.

— Reggeli nélkül menjünk el? A barátok misénél vannak.

— Nem akarok több baráttal találkozni. Az egyik még tegnap este meglátogatott. Ki a virradatba! Fel, ülünk nyeregbe! Különös lidércnyomásom volt, nehéz, mint a halál. Isten legyen irgalmas! Sokáig fogok még visszagondolni erre a klastromban eltöltött éjszakára!

P. Á.

Az emberek holtuk után angyalokká akarnak válni, holott életükben emberek nem tudnak lenni.

Rossay.

*

Asszonytól megkérdeni a korát: fölösleges fáradozás; minden asszony annyi idős, amennyinek látszik.

Richepin.

Krónika III.

Kuropatkin.

Kuropatkin, Kuropatkin,
Tiszteletreméltó muszka,
Kit Mukdenből hazarendelt
Pétervárra az Atyuska,

Mit éreztél lelked mélyén,
Hogy megkaptad a parancsot
S általadtad Linevicsnek.
Fő-fő-fővezéri rangod?

Mikor kardod általadtad
A kirendelt hadsegédnek,
Oly szavak kíséretében,
Miket ismételni vétek,

Mikor elmúlt a fejedről
Egy csapat baj, egy csapat kín:
Mit éreztél agyba-főbe —
Hátba súgott Kuropatkin?

Hogy a búcsú könnyebb legyen,
Hogy a válás még se fájjon,
Végignéztél utoljára
A golyó-dúlt mandzsú tájon,

Hol diadalt, dicsőséget
Eddig hasztalan kerestél,
Ahol egymás mellett alszik
Japán testvér, muszka testvér,

Ahol eddig sohasem tudtál
A japánnak ellenállni
S hol ezentúl Linevics fog
Sikeresen retirálni,

Végignéztél utoljára
Valamennyi vereségen...
Egyetlenegy nyert csatád sincs,
Hát ez istenuccse szégyen!

Kuropatkin, Kuropatkin,
Káromkodik egyet melán:
»A fehér császár hazarendelt,
De nagy csapást mér ez én rám.«

»Eddig egy csatát se nyertem,
Bár figyeltem, bár vigyáztam,
Ugy is mondhatnám, hogy eddig
Állandóan pechben játsztam.«

»Sehogyan sem járt a kártya,
Belebuktam, ha fölvettem,
S most a partit abbahagyjam?
Hát ez kérem lehetetlen!«

»Egyetlenegy nyeres nélkül,
Legyen mindörökre vége?...
Ha legalább búcsuzóul
Három mestert mondhatnék be!«

»De hiába! Hazahívnak,
Nincs kímélet, nincsen pardon
És egy másik játékosnak
Kell helyem most általadnom.«

»Most, amikor a szerencse
Szégyelvén a szörnyű multat,
Minden perczen rám mosolyghat,
Minden perczen megfordulhat!«

»Most keljek föl az asztaltul,
Teljesen letörve, búsan,
Mikor nincs már egy vasam sem,
Mivel egy kasszát se húztam?

»Istenek! Hát nincs megoldás?«
S Kuropatkin búsan indul.
Hah mily ötlet! Pétervárra
Táviratot küld Karbinbul:

»Hadd maradjak a harcztéren
Óh fehér császár, hatalmas császár!
Hátha közreműködésem
Valamit majd mégis használ!«

»Egyszerű csapatparancsnok,
Maradjak a csatatéren...
Hadd onthassam a hazáért
És a császárért hősi vérem.«

Megy a sürgöny, jön a válasz:
»Kuropatkin, jó, maradj hát!«
S boldog a letört játékos,
Hogy most — kibiczelni hagyják.

S reménykedve nagyot sóhajt:
»Ha lehetne... milyen álom,
Hogy magamat most utólag
Majd mint kibicz regresszálom!«

Incebus.

INNEN-ONNAN.

+ **Az új arczkép.** Bánffy Dezső bárónak idáig csak egy mellszobra volt a szabadelvűpárt klubjában, most már van egy mellképe is az újpárt klubjában. A mellszobrot tavaly decemberben föllepelték a haragos kormánypártiak, leborítván azt egy darab ponyvával, az arczképet a héten leplezték: le a nemes báró új párthívei igen meleg és lelkes ünnepséggel. Leplet a lepelért. Ez a leleplezés a válasz arra a leleplezésre. Bánffy Dezső báró kétségtelenül a legszerencsésebb államférfiak sorából való. Akárhogyan fordul a dolog, ő minden fordulással csak nyer. És a kegyelmes ur, az már bizonyos, nagyon ért a forgolódáshoz. Most már meg van örökítve az utókor számára kőben és olajban. Amilyen változatosan alakul a kétségtelenül kiváló ember politikai pályafutása, még megeshetik, hogy a nemes báró — zavarba hozza a művészetet, amely a megörökítés formáiból bizony nem rendelkezik valami nagy választékkal. A leghasználatosabbak, a kép meg a szobor már elfogyasztódtak, ismétlések pedig éppenséggel nem illenek belé egy olyan férfiú dicsőítésébe, aki annyira szereti az ujat, mint Bánffy Dezső báró. A legközelebbi alkalomra már igazán nem marad más, mint — muzsika. Valami himnusz vagy — induló. Az új arczkép különben, azt mondják, rendkívül jól sikerült. Kiválóan jellemző és egy szikrát se hasonlít — a régi Bánffy Dezsőre. Szóval tökéletesen élethű.

* * *

♣ **Párbaj nélkül.** Az országos párbajjelenes szövetség, mint őszinte aggodalommal értesülünk, megcsinálta a maga kódexét, amelynek az a döntő paragrafusa, hogy minden eléje került

kérdésben az ő becsületbirósága ítélkezik. Semmi se természetesebb, mint hogy ebből a lovagias ügyeknek egy ideig példátlanul dus szövevénye fog fakadni. Nemó kapitány a kávéházban hétökörnek nyilvánítja Buzogány testvér, amiért ez Linevicset jelesebb taktikusként mondta Kavamuránál. A megbizottak az ebből támadt lovagias ügyet a párbajjelenes becsületbiróság elé terjesztik, amely megvizsgálván a tényállást, kimondja, hogy Nemó kapitány köteles bocsánatot kérni Buzogány testvértől. Az ítéletet Buzogány testvér megnyugvással fogadja, de Nemó kapitány kijelenti, hogy fűtül, sőt fűtűtűtül az egésze. A becsületbiróság elnöke, akit nevezzünk a rövidség és szép hangzás kedvéért B. B. E.-nek, erre a maga részéről nem tehet mást, mint hogy Nemó kapitányt átadja az ugynevezett közmegvetésnek, míg Buzogány testvér loyális kötelességének tartja kijelenteni, hogy ha csak sejtette volna is, hogy tisztelt ellenfele ilyen haszontalan fráter, a világért se terhelte volna az ügyével a B. B. E.-t. Ez előzmények után csak természetes, hogy Nemó kapitány, ami a közmegvetésnek való átadást illeti, B. B. E. urnak a saját öregapját ajánlja szíves figyelmébe, Buzogány testvérhez pedig most már ő küldi el a segédeit. Az ilyen módon szükségessé vált új becsületbiróság elnökének BB. BB. EE.-nek most már két ügyben kell döntenie, illetve háromban. A Nemó kapitány és Buzogány testvér első és második ügyében, továbbá a Nemó kapitány és B. B. E. urak között felmerült afférben, amely ügyekhez erős negyedikül az a kérdés járul, hogy Nemó kapitány, miután az első ügyben az elégtételadást megtagadta, követelhet-e elégtételt a másodikban és adhat-e elégtételt a harmadikban? Itt már alkalmasint pofonok is belesattognak a tárgyalásba, ajánlatos tehát, ha visszavonulunk a további fejlemények útjából és megelégszünk azzal, hogy sikert kívánjunk a szövetség munkájának.

* * *

♂ **A hadműveleti bázis.** Ahányszor Kuropatkinnak még a japánokkal csatája volt, minden alkalommal meglepetés érte még a világot. Nem az volt a meglepetés, hogy a kitűnő fővezér kikapott, hanem az, hogy — nem kapott ki. Ami vele történt, az mindig a vereségnek az ugynevezett ismérveit viselte magán, amelyek kétségtelenül a legnagyobb mértékben alkalmasak voltak megtéveszteni a laikus világot; de később mindig kiderült, hogy a látszólagos japán győzelem nem volt más, mint Kuropatkin eredeti haditervének a végrehajtása. És Kuropatkin mindig olyan észbontó ravaszsággal intézte a dolgot, hogy ez a végrehajtás állandóan az ellenségre hárult. Most a mukdeni csatát az egész világ az orosz sereg irtózatos katasztrófájának nézte, amint hogy ama bizonyos ismérvek tömeges jelenléte erőteljesen támogatta is ezt a hiedelmet, de ma már megint kiderült, hogy ez is roppant tévedés volt, azt lehet mondani, hogy nevetséges, sőt szégyenletes tévedés. Az egész Kuropatkinnak egy genialis trükkje volt, amelylyel arra kényszerítette a japánokat, hogy lényegesen közelebb juttassák őt az igazi hadműveleti bázisához. Ez a hadműveleti bázis az orosz jelentések szerint Tieling, de amilyen ravasz embernek bizonyult Kuropatkin, már ezt is kötve kell hinni neki. Hamarosan ki fog sülni megint, hogy az igazi hadműveleti bázis nem Tieling, talán nem is Karbin, az igazi hadműveleti bázis még följebb van északra, mindig följebb, hogy hol, ezt megint a szegény japánoknak kell kitalálniuk.

* * *

+ **Anglesey márki** megcselekedte azt, hogy hat esztendő alatt eltékozolt kerek ötven millió frankot. Eltékozolta úgy, hogy semmije se maradt, tehát úgy költötte el a pénzt, hogy mindig adott és soha semmit se kapott érte. Azaz, hogy semmi olyat, ami megmarad, se lovat, se képet, se szobrot, se drágakövet. Mikor az utolsó licitációra került a sor, Anglesey márkinak a birtokában már nem találtak mást, mint egy csomó

ruhaneműt, ami ha sok volt is, nem érthette meg az elköltött kincs egy ezredrészét. Ami végső eredményében azt jelenti, hogy a fiatal márki, aki játékos se volt, az ötven millió frankot az ő napi szükségletei fedezésére költötte. Ételre, italra és személyes szórakozásra. És ez teszi nevezetessé az esetet. A múlt héten felakasztottak egy cigányt, akinek az volt az utolsó kívánsága, hogy még egyszer az életében — kibagózhassa magát. Egy csomó bagó volt a legnagyobb gyönyörűség, amit az élet örömeiből elképzelni tudott. Most csódba került egy ember, akinek tíz millió frankra volt szüksége esztendőnként, hogy úgy élhessen, ahogyan élni szeretett és tudott. Az iskolában azt a bölcsességet verik a fejünkbe, hogy a leghelyesebb az arany középut, ami a Rostás János meg az Anglesey márki esetének egyező bizonyossága szerint csakugyan igaz is: de hol a bölcs, aki ezt az arany középutat megmutatja és oda is segíti az embert egy pofa bagó meg évi tíz millió frank között?

* * *

♂ **A Hervieu-paragrafus.** A francia bohózatírók mindig szívesen fordultak témaért a törvénykönyvek paragrafusaihoz. Van paragrafus, amelynek már valóságos repertoárja van, de kétségtelen, hogy ebben a tekintetben rekordot fog csinálni az új francia polgári törvénykönyv egy szakasza, a Hervieu-paragrafus. Ezt a rendelkezést ugyanis a kitűnő Hervieu vetette föl az új törvénykönyvbe, akit Marcel Prevost-val együtt meghívtak a kodifikáló bizottságba. A Hervieu-paragrafus köteles részt állapít meg a feleségnek — a szerelemből. Természetesen a férje szerelméből. Egy csók-minimumot, amelyet az asszonyka, illetve az asszony (mert míg asszonyka az asszony aligha van szüksége ebben a dologban hatósági támogatásra) a törvény alapján, a törvénykönyvvel a kezében követelhet az urától. Kétségtelen, hogy ez a paragrafus elsősorban okos, helyes és humánus, mert szent igaz, hogy nem csak kenyérrel él az ember; de bizonyos az is, hogy irtózatos és nehéz bonyodalmak fognak belőle származni. Elsősorban kissé bajos lesz megállapítani azt a bizonyos minimumot, amelynek a meghatározása a dolog természeténél fogva az ugynevezett bírói belátás hatáskörébe tartozik. Egy nyolcvan éves bíró belátása ilyen dologban lényegesen más lesz, mint egy harmincz éves bíróé és bizonyos, hogy a föllebbezés folyamán mennél magasabb lesz a fórum, annál alacsonyabbá süllyed a minimum; mert a kuriai bírák öregebb urak, mint a törvényszéki bírák. A bizonyítás kényes kérdéséről nem is szólunk, de — mi lesz az elmarasztalt féllel szemben a törvény kényszerítő creje, az ítélet — foganatosítására?

* * *

+ **A császár örül.** Az a viszony, amelyben a német császár az ő hűséges alattvalóival, főként pedig szeretett porosz fővárosa lakóival van, igazán a legnagyobb mértékben kedélyes. Az Imperator Rex és a jó berliniek állandó gyönyörűségben élnek egymással, szakasztott úgy, mint az egyszeri férj a feleségével, akik mindennap egy tucsat tányért vagdostak egymás fejéhez. Ha aztán a férj találta el rajongva szeretett hitvesét, akkor ő örült, ha meg az asszony érte kupán az urát, akkor viszont az ő gyöngéd lelke telt meg derüvel. A berliniek a világért se választanának mást polgármesternek, mint akiről egész bizonyosan tudják, hogy hódolattal szeretett fejedelmük ki nem állhatja, viszont ő felsége se mulaszt el egyetlen kínálkozó, sőt nem kínálkozó alkalmat sem, hogy egy kis epeömlés örömet szerezze meg kedves fővárosának. Olyan fejedelmi ajándékokkal disziti föl Berlin városát, hogy az esztétika istenasszonyának ég felé mered a láttára minden haja szála és ha a derék poroszok görcsben vonaglanak a kínos megilletődéstől, a fejedelmi bajusz vidám kunkorodással hirdeti, hogy: es ist erreicht! Ő felsége a héten is nagyon megdicsérte a Schauspielhaus átalakítási munkáját, amely szerinte úgy sikerült, hogy a berlinieket

egy álló esztendeig fogja törni a frász dühükben. Egy esztendőre tehát az ötletes császárnak megvan az öröme. És állítólag van neki még egy kiadósabb terve is. Meg fogja vásárolni Berlin számára — Budapest összes szobrai. Az lesz még csak az igazi öröm.

A színházi hét.

Pálmai visszajött egy pár napra és amint ő föllépett a színpadra, egyszeriben kitűnt, hogy kevesen vannak most az operett-berkeiben, dacára annak, hogy olyan sokan vannak. Az ő alakításaiban ott van minden, amit a modern színészművészet princípiumainak ismerünk, amelyek, természetesen mikor operetről van szó, nem az emberi életet élő emberek, nem a valóságos pszichikai események megjelenítésére valók, hanem a sajátos operett-élet és az elstilizált operettember megformálására. Pálmai éppen úgy átalakul a színpadi alakba, mikor a Pillangó kisasszony bájos tragédiáját kell átélnie, mint amikor a Jum-jum groteskségében kell mindenféle érzések mindenféle karrikaturáját átmulatni s a legképtelenebb operettfigurából is kiérzi, hogy az legalább is egy írói ötlet inkarnációja, egy megtestesült recziprokja valamely komoly gondolatnak (természetesen jó operettre gondolok) és ha abszolút nem is talál semmi vonatkozást a valósághoz, nem talál semmi karrikaturaszzerűséget az alakban, furcsa emberi formába testesíti magát az ötletet és ő maga átalakul ebbe a szinte szombolikus formába. Ha nézünk egy mostani operettelőadást, a legjobb esetben is azt konstatáljuk, hogy X kisasszony mókázik, hogy Y kisasszonynak akadt egy hatásos fogása, hogy Z kisasszony nem énekel olyan hamisan, mintha kétszer olyan hamisan énekelne, egy szóval ott látjuk a rivalda felé kitörő szólóhisztriót, a maszkba öltözött mímest minden pillanatban. Ha Pálmai színpadra lép, egy egészen különös élet indul meg a színpadon s megjelenik az egészen különös valaki, aki nem hasonlít ugyan, nem is hasonlíthat a valósághoz, hanem meglevenedése, sőt újraalkotása az író elgondolásának. Ez nem Pálmai többé, ez egy külön való színpadi egyén, akinek a művész fantáziája az éltető lelke. Így lehet, hogy Pálmai egy spontán mozdulattal megcsinálja azt, amit mások izzasztó komédiázással nem tudnak kihozni és eléri azt, hogy nála egészen természetessé válik az ének és a próza folytonos váltakozása, ami másoknál rendszeren a teljes értelmetlenség jellegét viseli magán. Pálmai mellett mások is játszottak, de azokról most nem szabad beszélni. —m.

*

Szigrid egy szerencsétlen norvég asszony, kinél férje távollétében, meglehetősen későn éjjel látogatást tesz egy tenorista. Olyan szépen, olyan szívhez szólóan énekel, — ifju Toldy László operájában történik a dolog — hogy Szigrid asszony tizenkét perc múlva a tenorista karjai közé veti magát. Ebben a pillanatban, harmincznyolcz percczel az opera megkezdése után, hazaérkezik a férj és leszurja Szigridet. Odakünn pirkad a hajnal, a távolban egy dalárda énekel, a szintéren a tenorista sóhajt s a férj jajveszékél. S a függöny, mint néma gyászlepel, lassan ráborul erre a nagy mértékben szomorú jelenetre. Negyvenkét percczel az opera megkezdése után. Azért sorolom fel oly aggodalmas gonddal ezeket a perczeket, mert ők képviselik a *Szigrid* létjogosultságát. Ha ez a darab egy fél órával tovább tartana, nem akad a föld kerekiségén színház, mely vállalkoznék rá, hogy előadja. Még a budapesti Operaház sem. Így azt lehet mondani: szegény kis opera, bocsássunk meg neki, hisz oly rövid! A publikum

a mult vasárnapi bemutatón meg is bocsátott neki. A felebaráti türelem és engesztelékenység aktusát megkönynyította a muzsika, melyet Toldy László a *Szigrid*-hez komponált. Toldy egyike azoknak az embereknek, akik a muzsikában élnek s akikben él a muzsika. Amolyan Schubert-féle talentum, aki az étlapot is dallammal dudolja végig. Schubertre még valamiben hasonlít: alkotó ereje könnyűségében és bőségében. Csak úgy ontja a muzsikát. Persze ez a muzsika aztán nem egyforma. Van igen sok benne, ami bizony fönnakadhatott volna a kritikai rostán. Különböznék ne legyünk tulszigorúak: Toldy László tizen-nyolcz éves korában írta ezt az operát. A hibák ilyen korban nem esnek a komoly kritika zord büntetőjogi beszámítása alá. Ami pedig erény és jó tulajdonság, az mind szép ígérlet, melyben szívesen hiszünk, ha egy komoly készütségű, szimpatikus, törekvő fiatal művészt látunk magunk előtt. Toldy fog még sok operát írni. Lesz alkalma lefegyverezni azokat, kik a *Szigrid* után nem hisznek talentumában. S lesz alkalma beigazolni azoknak a véleményét, akik őt a *Szigrid* után erős fiatal operairói tehetségeink egyikének mondták. — K. A.

*

A *Nemzeti Színház* immár nyakig van a magyar ciklusban, s ennek folyamán legutóbb Wolfner Pálra került a sor. És ime kitűnt, hogy a cikluson kívüli előadásra érdemesített Helikoni ünnep, Veér Judit és Miniszterválság sokkal inkább belekerülhetett volna ebbe a sommás leadásba, mint például a Wolfner Pál Olgája, amely még fogyatékos technikával, drámai ökonomia nélkül való szó-bőséggel és egyenetlenül döcögő pszihológiával van megcsinálva, de megépített, alálapozott jelenetei vannak, erős törekvés, sőt képesség látszik benne lelki mélységek feltárására, becsületesség van benne, amely nem spekulál tetszerős közhelyekkel és határozottan csak a kezdő voltának tudható be, hogy mégis akadnak benne közhelyek, egyszóval kissé botorkáló munka, de ez a bizonytalan járás nem tehetetlenségtől valónak, hanem fiatal tapasztalatlanságnak látszik. Természetesen itt csak bizonyos előlegezésről van szó és Wolfner még nagyon rossz drámával czáfolhat ránk, akik azt hisszük, hogy van értelme az ő íróskodásának. Ha a darabnak sikere volt, ebből ki kell utalványozni a köteles kilenczven perczentet *Pethes* Imrének, aki immár letagadhatatlanul itt van és képes volt úgy beállítani a jeleneteket, úgy kitölteni a lefelé zúlló újságíró lelkében lefolyó pszihologiai folyamat nagy hézagait, olyan nagy emberi igazságokat éreztetni megdöbbenően egyszerű eszközökkel, olyan szigorú folyamatossággal megcsinálni azt a szomorú dekrecsendót, amelyet a szerepben csak elgondolt a szerző, hogy teljességgel igazol bennünket, akik bátorokdunk észrevenni az ő egyszerű, igaz és mély művészetét a kimulófélben levő stílus utolsó hangos erőlködései közepette. Megint nagyon nagy dolgot produkált *Gabányi* és *Gálnak* sem volt oka hangversenyre, mert nem volt kivel versenyezni. Ez a kitűnő színész nem hagyja magát tulkiabálni; de ha ettől nem kell tartania, akkor tömördek finom, intim megfigyelést hoz felszínre. *Rózsahegy*i valósággal a zúllás poézisát állította be egy mélyen átértett jelenetben, *Lenkei* Hedvig pedig, ha nem is birt megbirkózni a darab leggyöngébben megírt szerepével, s néha maga sem tartván igaznak, amit mond, eltévedt a szavalás határáig, úgy a nagy egészben intelligensen kiformált alakítással vett részt az ensembleben, amelyhez fogható harmonikusra hamarjában nem is emlékszünk. A kisebb dolgokat *Molnár* László és *Horváth* Jenő csinálták meg az egész előadás hangulatához illő diszkrétciával és intim művészettel, sőt akkora szuggesztív hatása volt a hirtelen előtérbe lépő modern emberábrázolásnak, hogy Ivánfi is elvetette az intrikus maszkját és

kibújt a maszk alól az okos, gondolkodó művészember. Rég idő óta az első ensemble volt ez a Nemzeti Színházban, amely nem örítette meg a látó embereket és ez tisztán a színészek érdeme, mert a rendezés még azt sem vette észre, hogy az elhelyezkedéseket a rivalda egyenes vonala határozta meg. Ezt a színészek nem láthatják, a csoportokat rendező művésznek kell bekomponálni és ez absolute nem történt meg. —m.

*

A Szigrid bemutatása rendjén egy fiatal magyar műzikus ült Operánk dirigáló székén: *Lichtenberg* Emil, az Operának eddig szólista-korrepetitora. Először, de csak ezen a széken; Németországban, hol budapesti tanulmányai befejezte után gyakorlatban és továbbképződésben fáradt, már komoly dirigensi sikerei voltak. A kis magyar munkát azzal a szeretettel és komolysággal tanította be, dolgozta ki és vezette, melylyel az igaz művészember mindennek előtt önmagának tartozik — s *Lichtenberg* e kis szereplésében is komoly művészemberül prezentálódott. Fiatal, de már nem forrongó, sőt éveihez és frissességéhez képest szinte aránytalanul érett és kihiggadt zenész, ki eredeti tehetségéhez s reflexxé vált izléséhez nyitott füllel és kemény szorgalommal tanulta hozzá a tudást, a tudatosságot s a fegyelmezettséget. A rátermettséget magától értetődésével tudja megoldani a dirigensi paradoxont, hogy az interpretálandó darabnak ura és parancsolója legyen, aki azonban nem parancsol egyebet, mint amit a darab akar, s vjsszont a magából úgy tudja pótolni, amit a szerző nem tudott megadni, hogy e kegyes csalás ne váljék tola-kodássá. Ezen felül, úgy látszik, telivér színházi ember, kinek botja állandó hid a szinpad és a zenekar között. Örülünk, hogy megismerkedtünk vele, és várjuk, hogy mi lesz belőle — ha hagyják.

Művészet.

Egy modern lakás. Valami mozgolódás érezhető a magyar kulturában. A jövő héten fog megnyílni egy kiállítás, amelyben egészen artistikus és egészen modern törekvések fejeződnek ki, új formák, új termékeny gondolatok bontakoznak kifelé egy pár fiatal művészember jóvoltából, akik a publikum és a hivatalos főmuftik ellenére is művészetet akarnak csinálni nálunk. Iparművészeti kiállításaink éppen úgy, mint a képzőművészeti tárlatok nem tudnak kieviczkelni a bazár és vásári alkalom jellegéből s a legjobb esetben is legfőlebb egy szoba-berendezés hat egységesen, a kiállítás összessége azonban a legkülönbözőbb stílusok zürzavaros keveréke. Most *Wiegand* Ede, *Kriesch* Aladár és *N. Springholz* Mariska egy interieur-kiállítást rendeznek a Műbarátok körében, egy négyhelyiségű lakást rendeznek be, amelyet a harmonikus elrendezés fog össze egy egységbe, s ezen belül az egyes szobák különböző művészi gondolatokat és különféle irányban haladó stíluskeverő törekvéseket reprezentálnak. Nem vásári glédába kirakott portékák lesznek itt, nem lesznek örült összevisszaságban mindenféle célra szolgáló szobák, parvenü kárpitosizlés, egyszerű polgári lakószobák, a fák és veretek luxusában pompázó egyes butor-darabok, applikálás nélkül, csak úgy, mint a kirakatokban a falra akasztott mozaikok, vitrinákba sorakoztatott edények és a természetes miliőjükből kiszakított mindenféle iparművészeti produktumok, hanem az egész kiállítás egy tendenciát akar szolgálni: egy lakás, egy amatőr lakása akar lenni ez a kiállítás és minden kiállított kép, szobor, börmunka és égetett bársony értelmesen és cél tudatosan beleilleszkedik ennek a tendenciának a szolgálatába; kész lakás akar lenni ez a kiállítás, egységesen berendezett lakás, ahol a képnek megvan a

dekoráló szerepe a falon, a párnának megvan az értelme a pamlagon, az üvegablak tényleg meghatározza egy interieur bevilágítását, egy vésett és festett börmunkájú ellenzőnek megvan a helye egy kandalló előtt, egyszóval minden kiállított műtárgy résztvesz az egységes hatás kiváltásában, mindnek megvan a szerepe s nem önmagukban zárt műtárgyak, kirakott eladási cikkek akarnak lenni, hanem szerves, applikált képei egy egységnek: a lakásnak. Mert a lakás a téma és ezt a témát dolgozzák fel a tervezők, akikhez még *Nagy* Sándor, *Vaszary* János, *Mayböhm* Károly, *Beck* Ö. Fülöp, *Nagy* Sándorné és *Belmonte* Leo, tehát csupa öntudatosan, programmszerűen dolgozó piktor, szobrász, üvegfestő és grafikus csatlakozott. Mint egy jól rendezett színházi előadásban az ensemble fegyelme, olyan akar itt lenni az egységes cél fegyelme, s mindegyik szívesen elégszik meg a neki kijelölt helylyel és szereppel, mert csak így érhetik el azt, amit el akarnak érni. A subagallértól független, a vonalritmusok és szinharmoniai sajátosságában élő magyarság is benne van az érdekes társaság programjában és úgy lehet, hogy a jövő héten valami szecesszióféle fog megkezdődni az átkos modernségtől eddig még szűzen maradt szeretett hazánkban.

Marco.

IRODALOM.

Uránia. Az Uránia-egyesület, jobban mondva *Molnár Viktor* egyesülete az idei évet 132 korona többlettel zárta le. Nem tudjuk, vetnek-e ki erre jövedelmi adót. Ez a nyeresége, a haszna azonban mérhetetlen, számokban, pénzben nem is fejezhető. A tudományok iránt a kíváncsiságot ez az egyesület keltette föl s erősítette a tudás vágyává. Tudományos kulturánk már is erősen érzi az egyesület működésének hatását, mely mind exkluzivebbé és intenzivebbé válik. Az Uránia-színházból áttérjett már kaszinókba és iskolákba, a fővárosból a vidékre. Most szemléltető enciklopédiára is készül s ezzel tért hódít az irodalom számára is. Az ember nem is hinné, hogy mindezt negyven ezer koronával és negyvenegy alapítótaggal meg lehetett csinálni. No meg *Molnár* Viktorral.

Mit kíván a magyar nemzet. Az új tizenkét pont. Éles szemmel kimódolt s az ország állapota felől valósággal hályogoszlító röpirat jelent meg e héten ezzel a címmel, de, hogy menten kifogásainkra térjünk át, a névtelen szerző éles szeme elé is hályogot von az, hogy mit szeretne látni, mit szeretne kiolvasni az ország ilyen mód meglátott állapotaiból. Azt mondja, hogy a népnek s a fő- és középnemességtől elnyomott ipari polgárságnak keserű elégedetlensége volt az, mely az eddigi rendszert megdöntötte s az ellenzék uralomra juttatta. Ez igaz. Azt mondja tovább, hogy a professzionátus és osztályparlamentari politika az ország e lendületét tulajdonképpen, legfeljebb változott formában, tovább is az osztálypolitika szolgálatába akarja befogni. Ez is igaz. De azt is mondja, hogy a tulajdonképeni népen kívül a tulajdonképeni polgárságnak a nepotikus mágnás- és gentry-uralom ellen való tudatos lázadása volt ez a forradalom. Ez, félünk, nem áll. S attól az osztálypolitikus tábortól, melyet joggal gyanúsít meg azzal, hogy ott akarja folytatni balfelé, ahonnan jobbfelől elhagyták: ugyanettől, ugyanennek némely főemberétől vár egy modern és szociális lendületű polgári és balpárti politikát. E várakozásában, félünk, csalódnai fog. A baloldali pártoknak — kizárva ezek közül a néppártot — programfrázisaiból gyönyörű és életképes új tizenkét pontot tud a röpirat írója kiszűrni. Csakhogy ugyan ezek a pártok más koalíciós programot szűrték ki ugyan ezen programmokból, s e koalícióból nemcsak hogy nem hiányzik a néppárt, hanem, a függetlenségének és negyvennyolczasnak nevezett párt jó felerészére támaszkodva, éppen a néppárt nyergelte meg a koalíciót. Mind a nép s a polgárság tudatosság-beli állapotát, mind pedig a professzionátus politikusoktól vár-

ható politikát szimptomatikusan jellemzi, hogy a koalíciós programmba a külön vámtérületet s a hadsereg magyar nyelvét be kellett venni, noha tudta mindenki, hogy konfliktus lesz belőle, s noha a koalíció nem minden pártja vallotta annak előtte, — ellenben egybehangozóan lemondtak az általános választási jogról, noha a választások előtt s azok rendjén minden koalíciós párt követelte. Egy szóval: a magyar polgári és népi közönség elégedetlen és elkeseredett ugyan, de kiskorú, s e kiskorúságában maga szolgál támasztékul annak a professzionátus politikának, mely a nácionalista program felvetésével továbbra is csillogó és tarka hályogot von tudatos látása elé. Ezek nem igen fogják megcsinálni azt a polgári balpártot, melyről a névtelen ábrándozik, s máris kész ellene a formula, hogy »nem hagyjuk a nemzeti küzdelemhez szükséges egységünket osztályellentét felvetésével megbuktatni!« Egyben azonban ragyogóan igaza van a névtelennek — s érzésünk szerint a *punctum saliensben*: hogy tudniillik ha a professzionátus politika a trikolor alatt nem csinál szociális és demokratikus politikát, a proletáriátust s a polgári értelmiséget a vörös lobogó alá fogja szorítani. Ez az a fejlemény, ami előre látható és várható — s nálunk éppen a szociális állapotok fejletlensége miatt fog csakugyan és primitív formául kifejlődni az, amit az orthodox marxizmus csak papirosan kombinál kívánatosnak, de a Nyugatnak a priori műveltebb és fejlettebb társadalmában nemcsak hogy létre nem jött, de mindinkább lehetetlenné válik: a társadalomnak két egymással ellentétes és a maga körén belül homogén táborba való szakadása: az egészen feketebe s az egészen vörösbe. Ma már, ugymond, a névtelen, nálunk minden intelligens ember szociálista. Nem, csak ma még, ma, mikor a kérdés nem aktuális. Viszont, akik a polgári társadalmon belül tudatosan szociálisták, azok ma még bernsteinerek és jaurésisták, mert várnak valamit az uralkodó társadalom okosságától s nagylelkűségétől. Ez a várakozás azonban hiábavaló, s a junker-terreurnek ránk szakadó uralma mindenkit, akinek ez uralomban valami érdeke van, ridegen konzervatívvá s mindenkit, akinek nincs veszíteni valója, ridegen s a legvadabbul radikális és doktrinair szociálistusba fog hajtani. A vagyontalan intellektualitásnak, munkásságnak és születelenségnak a bőrért kell majd védenie, s ez majd belekényszeríti a szociálistusba. A budapesti egyetemen ez a folyamat máris megkezdődött; a minisztériumokban, a törvényszékeknél, mindenfelé a hivatalokban, még a magánosokban is, határozott és nem is titkolódzó arisztokrata bojkott indult most, a »nemzet ébredése e hajnalán« minden polgári elem és törekvés ellen, s ez üldözött vadaknak vagy tönkre kell menniök vagy vad radikalizmussal és erőpróba felvetésével védekezniök. — Egyébként a kis röpirat tele van egy igazi intellektus gondolatébresztő erejével, és tele van, amiért már magában is fontos elolvasni, olyan statisztikai s egyéb adatokkal, melyek a névtelen összeállításában egészen új s a közkeletűtől elütő mozaik-képet mutatnak a magyar társadalom és politika mai állapotáról.

(I—s.)

KÖZGAZDASÁG.

A Magyar Agrár- és Járadékbank részvénytársaság igazgatósága megállapította az intézet 1904. évi mérlegét. A nyereség- és veszteség-számla az 1904. év végével 1.660.851'04 K tiszta nyereséggel zárul, szemben a múlt évi 1.550.320'04 K tiszta nyereséggel. Ezen tiszta nyereségből az igazgatóságnak a közgyűlés elé terjesztendő javaslata szerint kifizetendő osztalék fejében részvényenként 20 K, azaz összességben 1.200.000 K, ami a részvénytőke 5%-os kamatozásának felel meg. Az osztalékösszegnek és a múlt évről áthozott nyereségnek levonása után még fennmaradó 290.589'24 koronából a tartalékalapnak alapszabályszerű maximális 20%-os dotálására felhasználandó 58.117'85 korona és az igazgatóság jutalékára (alapszabályok 33. és 52. §§.) 29.058'92 K. A nyereségnek ezután meg fennmaradó 373.674'27 K összegéből 150.000 K a külön tartalékalaphoz utalandó, az intézeti tisztviselők és szolgák részére létesített nyugdíjalap javadalmazására fordítandó 20.000 K a fölöslegkép mutatózó 203.674'27 K pedig a jövő üzletdvre viendő át. A kitüntetett nyereségben bennfoglaltatik a

consortialis üzleteknek 1904. év végéig elszámolt nyeresége. A kamat-jövedelem a múlt évvel szemben 80.968'36 koronával, a jutalékok és különféle nyereségek címén elért eredmény 26.216'30 koronával nagyobb, a költségek és adók pedig 16.789'56 koronával magasabb összeggel szerepelnek. A jelzálogkölcsonők a 6.158.348'98 koronára menő visszafizetések levonásával a zárszámadásban 45.309.199'19 koronával vannak kimutatva, az előző évi 37.038.094'97 koronával szemben, e szerint tehát 8.271.104'22 korona gyarapodást mutatnak. A bank által kibocsátott címletek névértéke az 1904. év végén 98.200.000 korona összegre rug. A banknak 1904. évi december hó 31-én a szálló- és jelzálogkölcsonőkről 9743 K számlája állott fenn.

A Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja mint részvénytársaság igazgatósága folyó hó 17-én tartott ülésén megállapította az intézet 1904. évi mérlegét. Az 591.771'01 K-át kitevő tiszta nyereség hovaforrdítása iránt az igazgatóság a folyó évi április hó 2-án tartandó közgyűlésen azon javaslatot szándékozik előterjesztetni, hogy az alapszabályszerű jatalék levonása után 440.000 korona fizetessé ki a részvényeseknek 5 1/2% osztalék gyanánt, 58.899 korona a rendes tartalékalaphoz, 29.071'10 korona az árfolyam-különbözeti tartalékalaphoz, 10.000 korona a nyugdíjalaphoz csatoltassék; 6.101'97 korona a leltárszámlából leirassék és 16.117 korona 05 fillér új számlára vitessék át. Forgalmában volt az intézet kibocsátmányából 80.825.100 korona záloglevél és 21.851.200 korona községi címlet. A jutalék-számla összege szemben az előző évi 523.407 koronával 566.932 kor.

A Magyar Jelzálog Hitelbank most teszi közzé múlt évi mérlegét. Az igazgatóság által jóváhagyott és 1904. december 31-én lezárt mérleg szerint az 1903. évről áthozott 803.822'29 K hozzá-számításával 8.680.979'89 K bruttonyereség és az adók, kezelési költségek, stb. levonása után, a múlt évben kimutatott 6.816.084'60 koronával szemben, 6.906.061'67 K tiszta nyereség mutatkozik. Az igazgatóság elhatározta, hogy a márczius 31-ére egybehívott közgyűlésnek indítványozni fogja, hogy a forgalomban lévő 200.000 darab részvény után — épp úgy, mint tavaly — 26 frank osztalék fizetessék, továbbá 200.000 korona az ingatlan tartalék-alap javadalmazására, 400.000 K egy osztalék-tartalék-alap javadalmazására, 50.000 K az intézeti épületen eszközölt beruházások leírására, 30.000 K az intézeti nyugdíjalap javadalmazására, 50.000 K az intézeti tisztviselők és szolgák külön jutalmazására fordítottassék, és a fennmaradó 848.467'74 K ez évre elővitessék.

A közuti vasut mérlege. A Budapesti Közuti Vaspályatársaság igazgatósága most tette közzé 1904. évi üzleti zárszámláját és mérlegét. Az idei osztalék, úgy mint tavaly, részvényenként 26 korona, élvezeti jegy után pedig 16 korona lesz.

A Ganz és Társa vasöntő- és gépgyár részvénytársulat igazgatóságának kedden megtartott ülésében bemutattott az 1904. évi záró számadás, mely az értékesítések tartalmánál 257.257 korona 14 fillérrel való javadalmazása után 909.143 korona 56 fillér tiszta nyereséggel záródik, úgy hogy a 267.693 korona 02 fillér nyereség-áthozat hozzászámításával összesen 1.176.836 korona 58 fillér áll a részvényesek rendelkezésére. Az igazgatóság az április hónap 29-ikére összehívandó közgyűlésnek 1904. évre 130 korona osztalék kifizetését fogja javasolni.

A Pesti hengermalom-társaság 1904-ben, az előző évről áthozott 3637 K betudásával, 96.066 K tiszta nyereséget ért el, az 1903. évi 93.669 K-val szemben. Ebből az igazgatóság 32 K = 4% osztalék fizetését javasolja, 2772 K a tartalékalapnak jut, 13.293 K pedig új számlára íródik. A gabona- és őrleménykészlet a bizományi raktárakkal együtt, mely az előző évben 2'38 millió K volt, felemelkedett 3'29 millió K-ra, az adóskok pedig 1'70 millió K-ról 2'32 millió K-ra. Ennek megfelelően az elfogadványok 4'09 millió K-ról 5'48 millióra növekedtek. A malomtelep az összes beruházásokkal együtt 1'78 millió K-val szerepel a mérlegben s ezzel szemben áll a törlesztési számla 1'07 millió K értékben.

Felölő szerkesztő és kiadó: KISS JÓZSEF.

A zsiabasztó és szaggató fejfájás — a migrén — rettegett ellensége a sápkóros leányoknak és asszonyoknak, szellemileg erősen igénybe vett egyéneknek és mindazoknak, kik kénytelenek hivatásuknál fogva sokat ülni. A sok többé-kevésbbé jelentéktelen szer, mit eddig ajánlgattak, migréne ellen nem segített ezen a bajon és még az a hátrányuk is volt, hogy az orvosságot be kellett szedni. Nem viseli ezt el minden szervezet és sokan inkább eltűrték a kínzó fájdalmat halántékukban, semhogy ilyen szert használjanak migrénjük megszüntetésére. Ezen a bajon egy új szer az »Antidol« van hivatva gyökeresen segíteni. Néhány csöpp a Vilmos Béla vegyinti laboratóriumában, Debreczenben készített »Antidol«-féle egy perc alatt megszünteti a fejfájást, rosszullétet és náthát; az annyira rettegett »Katzenjammer« ellen is nagyon ajánlható. Az »Antidol«-t a tenyérre el kell dörzsölni, mélyen beszívni; a hatás elmaradhatatlan. Az »Antidol« kapható a gyógyszerárakban.

•Bob hashajtó• a legkellemesebb. (10 fillér.)